

UiT Norges arktiske universitet

Det helsevitenskapelige fakultet

**Gratis frokost i videregående skole fra kantinepersonell sitt perspektiv
- en kvalitativ studie**

Merete Theodorsen

Masteroppgave i klinisk ernæring. ERN-3900. Mai 2022.

Innholdsfortegnelse

1	Bakgrunn	1
1.1	Skolemåltider internasjonalt.....	1
1.2	Skolemåltider i Norden	2
1.3	Skolemåltider i Norge	4
1.4	Gradvis innføring av et gratis skolemåltid i Norge	5
1.5	Nasjonal faglig retningslinje for mat og måltider i skolen.....	6
1.6	Ungdommers kosthold i Norge	7
1.7	Kantinepersonalets rolle i forbindelse med skolemåltid	8
1.8	Nordland fylkeskommune, folkehelse og skolefrokost.....	10
2	Teoretisk forankring	11
2.1	Bronfenbrenners sosialøkologiske utviklingsmodell	11
3	Problemstilling	14
4	Metode.....	15
4.1	Litteratursøk	15
4.2	Valg av metode.....	15
4.3	Fenomenologi.....	16
4.4	Det kvalitative intervjuet.....	17
4.5	Intervjuguide	18
4.6	Pilotintervju.....	18
4.7	Utvalg	19
4.8	Datainnsamling.....	20
4.9	Transkripsjon.....	21
4.10	Etikk	22
4.11	Analyse.....	23
4.11.1	STC trinn 1: Helhetsinntrykk og foreløpige tema	23
4.11.2	STC trinn 2: Meningsbærende enheter og sortering	24

4.11.3	STC trinn 3: Kondensering – fra kode til abstrahert meningsinnhold	25
4.11.4	STC trinn 4: Sammenfatte – fra kondensering til resultater.....	29
4.11.5	Forskerrollen	30
4.11.6	Forforståelsen	31
5	Resultater.....	32
5.1	Besparende havregrynsgrøt.....	32
5.2	Enkel og rutinebasert frokostprosess.....	33
5.3	Frokostsamarbeidet	35
5.4	Sunn og trivelig frokost.....	38
6	Diskusjon.....	40
6.1	Oppsummering av hovedfunn	40
6.1.1	Besparende havregrynsgrøt.....	40
6.1.2	Enkel og rutinebasert frokostprosess.....	42
6.1.3	Frokostsamarbeidet	45
6.1.4	Sunn og trivelig frokost.....	48
6.2	Metodediskusjon	50
6.2.1	Reliabilitet	51
6.2.2	Validitet.....	52
6.3	Konsekvenser og implikasjoner	54
7	Konklusjon	55
	Referanseliste	56
	Vedlegg 1: Intervjuguide til kantineanatte på videregående skoler	62
	Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	64
	Vedlegg 3: Godkjenning fra NSD.....	67

Tabelliste

Tabell 1: Nasjonal faglige retningslinjer for mat og måltider i skolen. Del 3: Videregående skole. Anbefalingene.....	7
Tabell 2: Oversikt over kodegrupper og subgrupper	26
Tabell 3: Eksempel på abstrahert meningsinnhold i subgruppen havregrøt	27
Tabell 4: Kondensater for subgruppene havregrøt og rester	28
Tabell 5: Kondensater for subgruppene organisering og merarbeid	28
Tabell 6: Kondensater for subgruppene kantinenettverk, elevene, ledelsen og formidling av gratis frokost.....	29
Tabell 7: Kondensater for subgruppene sunt etter retningslinjene og erfaringer.....	29

Forord

Masteroppgaven har vært et lærerikt og privilegert prosjekt å arbeide med. Det har vært veldig interessant å sette seg inn i et politisk dagsaktuelt tema, som stadig omtales i mediene. Samtidig var læringskurven bratt med hensyn til forskningsprosessene i kvalitativ forskning.

Jeg er takknemlig for verdifullt samarbeid mellom UiT Norges arktiske universitet og Nordland Fylkeskommune, da det åpnet muligheten for denne masteroppgaven. Takk til Nordland Fylkeskommune ved Kari Hege Mortensen i spissen som gjorde prosjektet mulig. Takk for at du bidro med praktisk støtte, gode råd og spennende kontakter på veien. Videre vil jeg takke alle som hjalp til under gjennomføring av piloten og for de som delte sine erfaringer. Ikke minst, takk til alle informantene som stilte opp, for deres imøtekommenhet og bidrag som har vært av stor betydning.

Takk for et godt samarbeid med veiledere ved Universitetet i Tromsø, Chi Quynh Vo, Ina Midttun og Runa Borgund Barnung. Dere har alle bidratt med engasjement og verdifulle tilbakemeldinger under arbeidet med masteroppgaven. Takk til støttende medstudenter og til alle andre ved Universitetet i Tromsø som støttet meg i prosessen. Takk til venner og nære som har vært engasjert og heiet underveis.

Til slutt vil jeg takke familien for å ha vært unikt mye til stede og skapt ekstra hyggelige studiedager under denne perioden som også var barsel-, foreldrepermisjon- og hjemmekontortider, under en pandemi som skriver seg inn i historien.

Tromsø, mai 2022

Merete Cecilie Theodorsen

Sammendrag

Bakgrunn: Skolemåltider er på den politiske dagsorden og Regjeringen foreslår gradvis innføring av et daglig måltid i skolen. Ulike skolemåltider er prøvd ut i Norge, men lite er knyttet til forskning. De fleste videregående skoler har kantiner og kantinepersonell kan sitte på verdifull erfaring og opplevelser som vil være nyttig ved innføring av skolemåltider nasjonalt.

Hensikt: Undersøke kantinepersonell sine erfaringer og opplevelser med å tilby et gratis frokostmåltid til elever i videregående skole i Nordland Fylkeskommune.

Metode og utvalg: Kvalitativ metode med semistrukturerte intervju ble benyttet. Det ble gjort et strategisk utvalg av informanter (n=8). Transkriberte intervju ble analysert ved systematisk tekstkondensering.

Resultater: Havregrynsgrøt serveres mest under gratis frokost og oppleves mindre krevende under tilberedning og servering enn et brødmåltid. Kantinepersonalet har etablert rutiner ved gratis frokost som fungerer fint og opplever å ha en rolle i å skape et trivelig miljø under frokosten. Begrensninger er knyttet til samarbeid i skolen, mens et kantinenettverk bidrar positivt ved erfaringsutveksling og fokus på hva som bør serveres elevene.

Konklusjon: Havregrynsgrøt kan være egnet for å servere under gratis frokost. Godt samarbeid mellom skolens kantinepersonell, rektor, ledelse, lærere og elever er av stor betydning for skolemåltidet. Det bør tilrettelegges for kompetanseheving og at kantinepersonalet kan følge nasjonal faglig retningslinje for mat og måltid i tillegg til erfaringsutveksling mellom kantiner.

Nøkkelord: Kantinepersonell, Kantineansatte, Skolefrokostprogram, Gratis frokost, Videregående skole, Skoler.

Abstract

Background: School meal program are on the political agenda and the Government proposes to gradually introduce a daily meal at school. Various school meals have been tried out around Norway, but little is related to research. Most upper secondary schools have canteens and canteen staff may sit on valuable experiences and perceptions that will be useful in the introduction of school meals nationally.

Aim: To investigate canteen staff's experiences and perceptions of offering a free breakfast to students in upper secondary school in Nordland County.

Methods: Qualitative method with semi-structured interviews was used. A strategic sample of informants was recruited (n=8). Transcribed interviews were analyzed using systematic text condensation.

Results: Oatmeal is served most during free breakfast and is less demanding during preparation and serving than a bread meal. The canteen staff have established routines for free breakfast that work well, and they experience a role in creating a pleasant environment during breakfast. Limitations are related to collaboration in the school, while a professional network for canteen staff contributes positively by exchanging experiences and focusing on what should be served to the students.

Conclusion: Oatmeal may be suitable to serve during free breakfast. Cooperation between the school's canteen staff, principal, management, teachers and students are of great importance for the school meal. Arrangements should be made for skills development and for the canteen staff to follow national guidelines in addition to the exchange of experience between canteens.

Keywords: Food service, Canteen staff, School Breakfast Program, Free breakfast, Secondary schools, Schools.

Liste over forkortelser

FN	De Forente Nasjoner	Internasjonal organisasjon og møteplass for 193 medlemsland som skaper internasjonale lover og regler
KMI	Kroppsmasseindeks	Beskriver forholdet mellom kroppshøyde- og vekt og benyttes vanligvis for å undersøke vektstatus i en befolkning
NIFU	Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning	Utfører spørreundersøkelser rettet mot skoler, for å dekke Utdanningsdirektoratets kunnskapsbehov
NND	New Nordic Diet	Kostholdsprinsipper benyttet i OPUS School meal study. Økologisk og lokaldyrkede råvarer som bær, frukt, grønnsaker, potet, sopp, belgvekster, fullkorn, fisk/skalldyr fremfor kjøtt
NSD	Norsk senter for forskningsdata	NSD sikrer at data om mennesker og samfunn behandles trygt og lovlig
OsloMet	Oslo Metropolitan University	Statlig universitet med utdanning innen helse, samfunn, pedagogikk og teknologi
STC	Systematisk tekstkondensering	En kvalitativ analysemetode
SØS	Sosioøkonomisk status	Sosial- og økonomisk ulikhet basert på variabler som yrke og inntekt i familien
WHO	Verdens helseorganisasjon	Et organ under FN som jobber for bedre helse i hele verden

1 Bakgrunn

Skolen er en arena som kan ha potensiale til å bedre underernæring, overvekt og klimaendring samtidig, tre faktorer som er av stor betydning for helse internasjonalt (1). God ernæring er viktig for ungdommers vekst, utvikling, akademiske prestasjoner og helse (2). Samtidig er ungdomsårene en tid som bidrar til å forme helse- og levevaner som tas med inn i voksen alder (2, 3). Likevel har ikke alle ungdommer de samme forutsetningene for gode kostholdsvaner (4). Kostholdets store innvirkning på helse vises ved at feilernæring kan øke risikofaktorer for sykdom, herunder høyt blodtrykk, forhøyede blodlipider som kolesterol, høyt blodsukker og høy kroppsmasseindeks (KMI) (5). Et ugunstig kosthold kan også forårsake eller bidra til utvikling av ikke-smittsomme sykdommer som diabetes type 2, hjerte- og karsykdom og ulike kreftsykdommer (5, 6). Det å fremme sunne matvalg i skolen er viktig for å legge til rette for et sunt liv i voksen alder (7). Skolen anses som en forebyggende arena og målet er å øke andelen ungdom som har mat- og måltidsvaner i tråd med anbefalingene (8). Nasjonal faglig retningslinje for mat og måltider i skolen er et sentralt verktøy i skolen, for å sikre god ernæringsmessig kvalitet og gode rammer for måltider (9). De fleste videregående skoler i Norge har kantiner (10). Personalet i kantinen har følgelig en sentral rolle i hvilken mat som tilbys, samt organisering av skolemåltider (7, 11). Kantinepersonell kan derfor være verdifull for skolemåltidspolitikken og besitte viktig kunnskap om gjennomføringen av skolemåltider (12, 13). Regjeringen har tatt til orde for gradvis innføring av skolemåltider og Helsedirektoratet har anbefalt gratis frokost i videregående skole (14, 15). Studier på skolemåltider er ofte utført på grunnskolenivå (16). Kunnskapsgrunnlaget om gratis skolemåltid i den videregående opplæringen er fremdeles mangelfull. Nordland Fylkeskommune har flere års erfaring med å tilby gratis frokost til elever i videregående skole (17). Derfor er det interessant å vite mer om kantinepersonell sine erfaringer med å organisere gratis frokost. Dette kan være til nytte for beslutningstakere og ved en eventuell nasjonal innføring av skolemåltider.

1.1 Skolemåltider internasjonalt

Internasjonale studier har vist at skolemåltidsprogrammer har stor rekkevidde og at skolemåltider er et egnet tiltak for å forbedre måltidsvaner blant ungdom (18). Det å spise frokost er forbundet med lavere KMI sammenliknet med elever som ikke spiser frokost, samt lavere sannsynlighet for å bli overvektig (4). Samtidig er det å hoppe over frokost sterkere assosiert med overvekt (4). Videre kan det å tilby alle elever en gratis frokost i skolen

forbedre deres KMI (16). Fordi barn med lav sosioøkonomisk status (SØS) oftere hopper over frokost anses skolen relevant for å kunne nå elever på tvers av SØS (4). I tillegg kan gratis skolemåltider bedre akademiske ferdigheter, økonomi for husholdninger og kan bidra til å redusere elevers inntak av mindre sunn mat utenom skolen (16). Akademisk ferdigheter kan forbedres direkte gjennom et mer næringsrikt kosthold eller indirekte gjennom økt oppmøte i skolen (16).

Ett av to barn i skolen mottar skolemåltider hver dag i over 161 ulike land (19). Gratis skolemåltider er etablert i land som Estland, Sør-Korea, Sverige og Finland og delvis gratis skolemåltid finnes i Storbritannia, USA og Japan (16). Både USA og Storbritannia har lange tradisjoner med skolemåltider (20, 21). I USA kan skoler tilby elevene gratis skolefrokost og/eller lunsj, dersom en viss andel av elevene er fra lavinntektshusholdninger (16). I Storbritannia gis skolemåltidet istedenfor gratis til elever i husholdninger med inntekt under et visst nivå (21). Dermed fungerer skolemåltid som sikkerhetsnett for barn og ungdommer i USA og England (11, 22). Men det har vært utfordringer knyttet til elevers deltakelse i skolemåltidene (13, 16). Utfordringer har blant annet skyldtes stigmatisering ved deltakelse og at måltidene ikke har appellert til elevene (13, 23). Skoler i USA har gått fra den tradisjonelle frokosten i kantinen til mer i retningen av varianter hvor elevene tar frokosten i hånden og spiser i korridorene, får frokost i klasserommet eller får en frokostservering i første friminutt. Dette har bidratt til økt elevdeltakelse (23, 24). I England ser man at fokus på tilgjengelighet, proaktiv markedsføring samt sosiale-, kulturelle- og miljømessige aspekter ved gratis skolemåltider er av betydning for å få flere til å ville benytte seg av tilbudet (25).

Ifølge Verdens Helseorganisasjon (WHO) kan det ikke utformes én universell mat- og ernæringspolitikk på grunn av de store variasjonene i skolesystemer (7). Skolemåltidets organisering bør derfor være basert på hva som er hensiktsmessig i hvert enkelt land (7). Fordelene ved gratis skolemåltider sees særlig når disse er i tråd med retningslinjer for ernæring (16).

1.2 Skolemåltider i Norden

Finland har hatt lovfestet gratis skolemat til alle elever siden 1943 (26). Elever i både førskole, grunnskole og videregående opplæring har rett til fullverdige gratis måltider. Da skolemåltidene ble etablert var hensikten å utjevne sosiale forskjeller med et varmt måltid om dagen. I dag er fedme et økende problem og skolemåltidet blir i Finland ansett å være verdifullt for å lære elevene grunnleggende prinsipper for gode kostvaner (26). Skolemåltidet

er også knyttet til læreplaner og har dermed en pedagogisk funksjon i skolen ved at det blant annet benyttes til å lære elevene om god ernæring, ulike matkulturer og bærekraft (27).

I Sverige ble grunnlaget for dagens skolemåltider lagt i 1945, grunnet bekymringer rundt kostholdets kvalitet i den svenske befolkningen (28, 29). Staten var da involvert gjennom økonomiske støtteordninger (28). Gratis skolemat til alle elever i grunnskolen kom i 1997 og fra 2011 ble det lovfestet krav om at skolematen skulle være næringsrik samt følge de svenske ernæringsanbefalingene (28). I dag er det kommunene i Sverige som er forpliktet til å tilby skolemåltid for barn i førskolen og grunnskolen, men ikke for ungdom i videregående opplæring. Likevel tilbyr 82% av kommunene gratis lunsj til elever i videregående skole ifølge en kartlegging av offentlige måltider fra 2021 (30). I tillegg serverer flere kommuner også frokost til elever i grunnskolen flere dager i uken (30).

På Island har det vært et lovkrav siden 1995 om at elever skal få et gratis skolemåltid i løpet av skoledagen (31). Måltidet finansieres delvis av elevens familie og skoleeier (3). Hverken Norge eller Danmark har lovfestet krav om gratis skolemat og det er opp til skoleeier å ta initiativ til slike ordninger (3). Helsedirektoratet i Norge definerer skolemåltidet som «mat og måltider som blir spist på skolen, enten i form av medbrakt mat eller som mat og måltider som serveres i regi av skolen gratis, eller betalt av elever/foresatte» (10, s. 15). Skolemåltider i Norge vil omtales nærmere i delkapittel 1.3.

Gjennomføringen og sammensetningen av skolemåltider i henholdsvis Finland, Sverige og Island ble vurdert i en artikkel fra 2018 (32). Den konkludert med at de offisielle retningslinjene for måltidene i stor grad ble fulgt. Samtidig ble det funnet store variasjoner i måltidets energiinnhold, noe som indikerer et behov for standardisering av måltidene og forfatterne påpeker at den ernæringsmessige kvaliteten av måltidet er svært viktig (32).

Til tross for lange tradisjoner med skolemat i Norden finnes det få studier som har sett på langtidseffekten av skolematordningene. I land hvor skolemåltidet allerede er etablert kan man vanskelig gjøre randomiserte kontrollerte studier, med kontrollgrupper som ikke tilbys skolemat (33). I Danmark der skolemåltider ikke er etablert har studier i Optimal well-being, development and health for Danish children through a healthy New Nordic Diet sett på effekter av å servere et skolemåltid etter prinsippene New Nordic Diet (NND) (34). Skolemåltidet ble servert elever i aldersgruppen 8-11 år og sammenlikningen ble gjort opp mot å spise vanlig matpakke. Resultatet var en forbedring i det totale inntaket av matvarer og

næringsstoffer (35). En annen studie har vurdert langtidseffekter hos en gruppe som mottok skolemåltid i Sverige mellom årene 1956 og 1969, sammenliknet med personer som ikke mottok skolemåltid (29). Gjennomsnittsalderen ved den siste datainnsamlingen var 54 år. Resultatene viste positive effekter på helse, vekst i høyde, varighet av skolegang og sannsynlighet for å starte en universitetsutdannelse samt inntekt. Effekt på kroppshøyde ble knyttet til høyere inntak av næringsstoffer som proteiner av høy kvalitet, kalsium, fosfor, magnesium, sink, jern og vitamin A- og D vitamin (29). Til tross for at eksponeringen er langt tilbake i tid, ble den gjort i en tid hvor Sverige var blant verdens rikeste land og derfor anses studien relevant for vestlige land også i dag (29).

1.3 Skolemåltider i Norge

I Norge vokste skolefrokosten fram i mellomkrigstiden som et velferd- og helsepolitisk tiltak (36). Frokostmåltidet før skoledagens start ble benyttet av halvparten av norske barn omkring 1950-årene og har blitt kjent under navn som Oslo-frokosten og Sigdalsfrokosten. Likevel ble ordningen trappet ned og tilbudet forsvant i løpet av de tidlige 1960-årene (36). I løpet av 1970-årene kom abonnementsordninger for melk og i løpet av 1990 årene kom en lignende ordning for frukt- og grønnsaker (36). Mellom 2007-2014 var det statlig finansiert skolefrukt til elever i grunnskolen (3). Denne ordningen bidro til å øke det totale inntaket av frukt blant ungdom (3). Til tross for at det ikke er lovpålagt gratis skolemat er det gjort mange tiltak for å fremme sunne matvaner gjennom skolemåltider, men få av tiltakene har inngått i forskning (3).

Skolen er omtalt som en arena for å arbeide med folkehelse i Lov om folkehelse (37). I loven står det at folkehelsearbeid skal fremme befolkningens helse, trivsel, utjevne sosiale helseforskjeller og forebygge sykdom. Ansvar er fordelt mellom staten, fylker og kommunene i Norge (37). Regjeringens innsats for å bedre folkehelsen beskrives i Folkehelsemeldingen (38). Her omtales FN-konvensjonen som grunnlag for Regjeringens politikk for barn og unge. I den forbindelse står det at barn og unges oppvekst og utvikling er en av de viktigste oppgavene i samfunnet. Videre oppfordres skoleeiere til å etablere gode matordninger i skolen og at slike program knyttes opp mot folkehelsearbeidet i kommunene (38).

Det foreligger noen studier utført i Norge som blant annet har sett på effekter av gratis skolemåltid i barneskole og ungdomsskole (39-42). Det finnes derimot flere nasjonale kartlegginger av skolemåltider. Kartlegginger av skolemåltider er viktig for å få et bilde av

mat og måltidsituasjoner i skolene. Den siste landsdekkende undersøkelsen ble utgitt i 2013, for å samle kunnskap om måltidstilbud, organisering og innsatsfaktorer som er sentral for måltidets rammer (10). I tillegg var det særlig vekt på videregående skoler. Resultatene fra undersøkelsen viste at 70 % av de yrkesfaglige skolene hadde et tilbud om frokostservering, men kun 6 % svarte at tilbudet var gratis i regi av skolen. For skolene med både studieforbereidende og yrkesfag hadde 45% av skolene lagt til rette for frokost for elevene og 26% hadde dette som et gratis tilbud (10). Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) ga på oppdrag av Utdanningsdirektoratet i 2017 ut en rapport hvor mat og måltidsituasjonen i skolen ble kartlagt (43). Rapporten viser at 26% av de videregående skoler som besvarte spørsmålet tilbyr gratis frokost til elevene og at Øst-Norge er den landsdelen hvor dette gjøres i størst grad (43). I en nylig kartlegging av skolematordninger i ungdomsskolene i Norge utført av Folkehelseinstituttet (FHI) kom det frem at 6% av norske ungdomsskoler har et tilbud om gratis skolemat hver dag (44). Ungdomsskoler som har innført skolemåltider oppfattet at tilbudet kunne ha positiv innvirkning på læringsmiljø og utjevning av sosiale ulikheter, mens innvirkningen på bærekraft og de langvarige helseeffektene ikke var vektlagt i samme grad (45).

1.4 Gradvis innføring av et gratis skolemåltid i Norge

I lov om grunnskolen og den videregående opplæring (Opplæringsloven) står det at alle elever har rett til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring (46). Loven er derfor viktig i et helhetsarbeid med mat og måltider i skolen (9). En betydelig del av matinntaket i ungdomsårene skjer i skolen og skolen er derfor av stor betydning for elevenes kosthold, matvaner og helse. Derfor kan en skolematordning være et viktig helsefremming- og ernæringstiltak (3).

Gratis skolemat er nå et aktuelt politisk tema, dette vises tydelig i Hurdalsplattformen 2021-2025 hvor et av punktene under folkehelse er at Regjeringen vil «Gradvis innføre et daglig sunt, enkelt skolemåltid og daglig fysisk aktivitet i skolen, med frihet for skolen til å organisere dette selv» (14, s. 53). Et daglig gratis og sunt måltid er støttet av Fagrådet for sosial ulikhet i helse (47). Helsedirektoratet anbefaler i en rapport fra 2018 en trinnvis innføring av sunn og gratis skolefrokost i videregående skole og at gratis frukt og grønnsaker bør tilbys i skolen da tiltakene kan treffe sosialt utsatte grupper (15). Skolemåltid bør være gratis for å virke sosialt utjevne og for å unngå at foreldrenes forutsetninger påvirker i hvilken grad ungdommen kan benytte tilbudet (3, 36). Ifølge rapporten fra Helsedirektoratet

må en i forkant av nasjonal innføring av skolefrokost finne fram til en tydelig fordeling av ansvar og formell forankring av skolemåltidsordningen. Dette for å sikre tydelige retningslinjer, kvalitet, kvalitetskontroller og gjennomføring (15). I en rapport der norsk ernæringspolitikk ble vurdert av Oslo Metropolitan University (OsloMet), ble tiltaksforslag som kunne styrke ernæringsarbeidet i offentlig sektor nevnt. De anbefalte at alle kommuner burde pålegges å tilby et enkelt skolemåltid i tillegg til å sette krav om etterlevelse av offisielle kostråd (48). På grunn av begrenset vitenskapelig kunnskap i Norge om ulike skolemåltidsordninger og studier på hvor gjennomførbar skolemåltidsordningene er, anses slike studier å være av stor betydning (44). Grunnet Helsedirektoratets ønske om en gradvis innføring av gratis frokost i videregående skoler, vil det være gunstig å lære mer om kantinepersonalets erfaringer med gratis frokost, også fra et praktisk perspektiv. Kantinepersonell har en nøkkelrolle i skolemåltider (7). Dermed kan kantinepersonalet besitte unik innsikt i den praktiske gjennomføringen av et gratis skolemåltid.

1.5 Nasjonal faglig retningslinje for mat og måltider i skolen

Siden 2003 har Retningslinjer for skolemåltidet blitt oppdatert og utviklet (9). Gjeldende nasjonal faglig retningslinje for mat og måltider i skolen ble utgitt av Helsedirektoratet i 2015 (9). Den er inndelt i tre deler rettet mot henholdsvis barneskole/SFO, ungdomsskole og videregående skole. Retningslinjene er et verktøy for å sikre elevene gode måltidsrammer, måltider av god ernæringsmessig kvalitet og kunne arbeide med målrettede helsefremmende tiltak i skolen (9). Nasjonal faglig retningslinje for mat og måltid i skolen, del 3: Videregående skole (heretter omtalt som nasjonal faglig retningslinje) består av 20 anbefalinger som beskriver faglig forsvarlig praksis innenfor arbeidet og er rettet til alle som driver skolekantine, skoleeier, skoleleder og øvrige ansatte i skolen. Nasjonal faglig retningslinje gjelder alle mat- og drikketilbud gjennom en skoledag og gir mulighet for et helhetlig arbeid med mat og måltider på den enkelte videregående skole (9). Retningslinjens anbefalinger er listet opp i tabell 1 (9).

Tabell 1: Nasjonal faglige retningslinjer for mat og måltider i skolen. Del 3: Videregående skole. Anbefalingene.

Nasjonal faglig retningslinje for mat og måltid i skolen. Del 3: Videregående skole	
1.	Det bør tilrettelegges for måltider som fremmer matglede, sosialt samvær, trivsel og helse via kantine/annet mat- og drikketilbud
2.	Elevene bør sikres nok tid til å spise, minimum 20 minutter
3.	Det bør tilrettelegges for håndvask før måltidet
4.	Lagring, tilberedning, servering og merking av mat må skje i samsvar med regelverk og råd fra Mattilsynet
5.	Det bør tas hensyn til elever med matallergi og matintoleranse
6.	Mat- og drikketilbudet bør bygge på Helsedirektoratets kostråd
7.	De sunne alternativene bør være rimelige og lettest tilgjengelig
8.	Det bør tilbys grønnsaker og frukt/bær daglig
9.	Det bør brukes brød- og kornprodukter med mye fiber og fullkorn og lite fett, sukker og salt
10.	Tilbudet av pålegg bør være variert og alltid inkludere fiskepålegg og grønnsaker
11.	Ved servering av varmmat bør det varieres mellom fisk-, kjøtt- og vegetarretter
12.	Matoljer og flytende og myk margarin bør brukes fremfor hard margarin og smør
13.	Matvarer med lavt saltinnhold bør prioriteres og bruk av salt i matlaging og på maten bør begrenses
14.	Kaldt drikkevann bør alltid være tilgjengelig, som tørstedrikk og til måltidene
15.	Det bør tilbys lettmelk med 0,7% fett eller mindre, vanlig lettmelk og/eller skummet melk daglig
16.	Dersom juice tilbys, bør enhetene ikke overstige 250 ml.
17.	Brus, saft og annen drikk tilsatt sukker eller søtstoff bør ikke tilbys
18.	Bakevarer og andre produkter med mye sukker og/eller fett bør forbeholdes spesielle anledninger
19.	Sjokolade, godteri, potetgull og annen snacks bør ikke tilbys
20.	En miljøvennlig praksis bør etterstrebes, med lite matsvinn og et mattilbud hvor plantebaserte matvarer og fisk er sentralt

1.6 Ungdommers kosthold i Norge

Hvert fjerde år utføres undersøkelsen Helsevaner blant skoleelever - En WHO-undersøkelse i flere land (49). En rapport fra 2016 presenterer resultater fra den norske delen av undersøkelsen og inkluderte elever i første klasse på videregående skole (49). Undersøkelsen så blant annet så på ungdom sine spisevaner. I rapporten står det at kun 56% av elever i første klasse på videregående spiser frokost hver dag. 17% spiser frukt mer enn én gang hver dag og 12% spiser grønnsaker mer enn en gang daglig (49). Dette viser til svakheter ved kostholdet til elever i videregående skole. I tillegg viser Ungkost 3 (4. og 8.-klasse) at barn og unge i stor grad har et kosthold i tråd med myndighetenes anbefalinger, men at svakhetene er knyttet til for lavt inntak av grønnsaker, frukt og fisk, samt for høyt inntak av tilsatt sukker og mettet fett (50). Norkost 3 som har undersøkt kostholdet blant voksne, fant lignende resultater som Ungkost 3 med et inntak av frukt, grønnsaker, bær, fisk og fullkorn under anbefalingene (50).

Ettersom Ungkost 3 gjelder 4. og 8. klasse og Norkost 3 er basert på voksne, treffer ingen undersøkelsene direkte ungdom i videregående skole. Likevel tyder resultatene på likhetstrekk i kostholdsutfordringene blant unge og voksne (50).

I Norge er det sett på som foreldrenes ansvar at elever bringer matpakke til skolen (10). Ungdomstiden preges av økende grad av selvbestemmelse når det kommer til mat og kosthold (3). Likevel ser man nedgang i bruken av matpakker, særlig blant de øvre alderstrinnene (51). Matpakken erstattes enten ikke i det hele tatt, eller med mat kjøpt i kiosker og butikker i skolens nærområde (36). I Regjeringens strategi #Ungdomshelse, ble det pekt på forskjellene i unges kosthold relatert til SØS (8). For unge i familier med lav SØS var det tendenser til høyere inntak av godteri og sukkerholdig brus, mens inntak av frukt var lavere enn for unge i familier med høy SØS. I tillegg var faste måltider mindre utbredt og det daglige inntaket av frokost sank med økende alder (8). I en nyere undersøkelse fant man også at kun halvparten av barn og unge i Norge har felles måltider med familien hver dag (52). I Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold er det satt mål om å øke andelen ungdommer som daglig spiser frokost med 30% (5). Det er også ønskelig med økning i andelen som daglig spiser frukt og grønnsaker. På bakgrunn av at 23% av 17-åringer selv har rapporter overvekt eller fedme er det i tillegg ønskelig å unngå økning i andelen med overvekt (5). Handlingsplanen skal bidra til å styrke ungdommers kompetanse om kosthold og øke andelen som spiser grønnsaker, frukt og fisk daglig (5). Et skoleår består av 190 dager og dersom en legger til grunn at et måltid serveres av skolen, er det potensial for å øke inntak av slike matvarer i skolen (44). Handlingsplanen viser videre tiltak for å sikre måltidsglede samtidig som den legger føringer opp mot De Forente Nasjoner (FN) sine bærekraftsmål (5). Tiltak for å nå nasjonale mål krever innsats på tvers av sektorer og handlingsplanen er et verktøy som kan benyttes både av fylker, kommuner og andre (5).

1.7 Kantinepersonalets rolle i forbindelse med skolemåltid

Kantinepersonell er nøkkelpersonell for skolemåltider ettersom de sitter i førersetet for hvilken mat som tilbys elevene i skolen (7). I videregående skole i Norge er det vanlig med kantinedrift (53). En kartlegging av skolemåltider i videregående skole fra 2000 viste at 90 % av videregående skoler i Norge har kantine (54). De ansatte i kantinen er daglig involvert i å sikre gode rammer for skolemåltider (10). Kantinepersonalet har ansvar for daglig drift som bestilling av matvarer, tilberedning og servering av måltider og er på den måten en ressurs i skolen og for elevers kosthold (55).

Kantinepersonell kan bidra til et godt organisert frokostmåltid (11). I tillegg har kantinepersonalet mulighet til å møte elevene daglig og representerer en del av den voksenkontakten elevene har i skolehverdagen (27). Kantinepersonalets involvering vil kunne bidra til å hindre uønsket atferd blant elever i skolen og skape trivsel i skolens spisesal (27). Prosjektet Liv og røre i Telemark har til hensikt å bedre læring, trivsel og helse blant skoleelever. Modellen fra Telemark retter seg blant annet mot kantinepersonell hvor det er ønskelig at kantinepersonalet skal fungere som pådrivere og motivatorer for å spise sunn mat og skape et godt miljø i kantinen (56).

I en kvalitativ studie fra 2013 ble kantinepersonell i Norge spurt om mat og måltider i en fremtidig skole (53). Mange mente at et gratis eller delvis finansiert måltid for elevene var ønskelig. Dette var basert på deres kunnskap om lignende tilbud i andre land.

Kantinepersonalet så for seg et varmt måltid og flere mente at frokost burde prioriteres da det kan knyttes opp mot skolen primære funksjon med opplæring. Til tross for dette ønsket, delte kantinepersonalet den gang tanker om utfordringer knyttet til kapasitet, finansieringen samt behov for utstyr og endringer i organiseringen i skolen ved et slikt tilbud (53).

Ifølge WHO er det viktig å forene alle interessenter i en mat- og ernæringspolitikk inkludert personell fra skolens serveringssted (7). I tillegg bør det gis både opplæring og ressurser til personalet involvert i tilberedning og servering av skolemåltider, da det kan bidra til å øke den ernæringsmessige kvaliteten på skolemåltidene (7). Det er også sett at kantinepersonell har en verdifull rolle for at skolemåltidspolitikken kan få ønsket effekt (12).

I en studie fra Wales fant man at kantinepersonalets påvirkning av barns matvalg bunnet i personlig tro og opplevelser, samt matens popularitet i stedet for at formelle retningslinjer lå til grunn (12). Dette ble også funnet i en kvalitativ studie fra Norge tilbake i 2013 hvor nasjonal faglig retningslinje i liten grad ble brukt som begrunnelse for valg (53).

Retningslinjen var lite synlig på skolen og beslutninger om hva kantinen solgte syntes å være basert på erfaring, ønsker fra de som benyttet kantinen og egne oppfatninger om kosthold (53). I en tidligere studie har det vært foreslått at kantinepersonell bør sikres kompetanseheving/videreutdanning som gir riktig bruk av retningslinjer for skolemåltider (32). I Finland som har lange tradisjoner med gratis skolemåltider er kantinepersonalet trukket fram som en styrke ved skolemåltidsordningen på grunn av deres kunnskap og dyktighet (26). Kantinepersonalet er del av et etablert samarbeid med andre yrkesgrupper som rektorer, skoleledelsen, lærere samt elever og deres foreldre (26). Også i svenske og britiske studier er

et slikt samarbeid på tvers betydningsfullt, særlig for å få innspill til skolemåltidene fra elevene (11, 57). Dessuten kan kantinepersonell med ansvar for den praktiske gjennomføringen bidra til å vurdere eventuelle fallgruver ved en skolemåltidsordning (13).

1.8 Nordland fylkeskommune, folkehelse og skolefrokost

Ifølge folkehelseplan for Nordland Fylkeskommune har Nordland fylke lavere grad av gjennomføring i videregående skole, sammenliknet med landsgjennomsnittet (58). Videre oppgis det at nettopp høyt frafall i videregående skole, sammen med store sosiale helseforskjeller og psykiske plager (særlig blant unge) er de utfordringene som vil ha størst konsekvenser for utviklingen av folkehelse i Nordland (58). Nordland fylkeskommunes visjon for folkehelsearbeidet er et «Freskt Nordland» (58). Folkehelsearbeidet skal ha fokus på strukturelle tiltak. Mål og strategi satt for dette er å arbeide for å øke andelen elever som fullfører videregående opplæring (58). Et tiltak i fylkeskommunen er derfor servering av gratis frokost til alle videregående skoler (17, 59).

Høsten 2012 startet Polarsirkelen videregående skole i Nordland fylkeskommune opp med et tilbud om frokost for 10 kr, finansiert av fylkeskommunen (60). Etter ønske fra skolens elevråd, ble frokosttilbudet gratis for alle elevene fra februar 2013. Ordningen ble evaluert gjennom en rapport mai 2013 (60). På Fylkestinget i juni 2015 ble det avgjort at gratis frokost skulle ut til alle videregående skoler i Nordland (17). 3 millioner ble bevilget av fylkestinget, til tiltaksmidler som skulle forebygge frafall i videregående skole (59). I mai 2016 kom en masteroppgave med hensikt å undersøke om et gratis frokosttilbud i videregående skole hadde betydning for trivsel og kostvaner blant elever ved yrkesfaglig utdanningsprogram (17). Den undersøkte også frokosttilbudet ved tre skoler. Frokosten bestod av grovt brød, knekkebrød med pålegg som hvitost, skinke og syltetøy. Det ble tilbudt påleggsgrønnsaker som agurk og paprika, samt melk, appelsin- og eplejuice. Havregrøt ble servert en dag per uke ved to av skolene (17). Ifølge studien var det sterk grunn til å tro at gratis frokost kunne ha betydning for elevenes kostvaner og trivsel (17). Fra skoleåret 2016/2017 ble gratis frokost til elevene videreført, men innenfor skolens ordinære budsjetter (59).

2 Teoretisk forankring

I det følgende kapittelet vil den teoretiske referanserammen for masteroppgaven presenteres. Teorien har til hensikt å skape et større perspektiv på funnene i oppgaven (61).

Masteroppgaven søker å forstå kantinepersonell sine erfaringer og opplevelser med gratis frokost i videregående skole. Bronfenbrenners sosialøkologiske utviklingsmodell ble valgt som hensiktsmessig til dette og vil bli beskrevet nærmere i det følgende delkapittelet.

2.1 Bronfenbrenners sosialøkologiske utviklingsmodell

Den valgte modellen beskriver dynamikken mellom ulike samfunnsnivå (62). Modellen er aktuell i forhold til utvikling og endring hos mennesker og miljø, forårsaket av deres gjensidige påvirkning på hverandre (62). Det presiseres at Urie Bronfenbrenner sin teori stadig har vært i utvikling, frem til hans bortgang og at teorien slik den benyttes i denne masteroppgaven, stammer fra hans tidligere fokus på kontekst (63). Ifølge Fyrand var modellen opprinnelig ment for å beskrive utvikling hos barn, men kan benyttes for andre grupper (64). I tillegg har modellen vist seg å være aktuell i et nettverksorientert fagperspektiv (64). På bakgrunn av dette vil Bronfenbrenners sosialøkologiske utviklingsmodell benyttes til å beskrive interaksjoner mellom kantinepersonell og det omkringliggende miljøet deres. Modellen vil også bidra til å belyse faktorer som påvirker et tilbud om gratis frokost til elever i videregående skole, i lys av kantinepersonalets erfaringer og opplevelser. Bronfenbrenners modell har tidligere vært benyttet i en studie fra Storbritannia som så på kantinepersonell sine oppfatninger knyttet til elevers matvarevalg i skolen og kan derfor tenkes å være aktuell å benytte opp mot kantinepersonalets egne opplevelser av en gratis skolefrokost (65). Modellen deles inn i fire ulike systemnivå: mikro-, meso-, ekso-, og makrosystemet (62). Endring på ett systemnivå kan føre til endringer i andre systemnivå (64).

Mikrosystemet består av alle umiddelbare og nære situasjoner hvor en person selv er direkte i kontakt med andre mennesker. Eksempel kan være privat som familie, venner og i andre nærmiljø som naboer, bomiljø i tillegg til jobbsammenheng. Alle settingene det enkelte individ deltar i, kan påvirke dem og de kan selv påvirke disse (62). Mikrosystemet viser til individet som i denne sammenhengen er kantinepersonell, i deres gitte arena, kantine i videregående skole og deres forhold til personer de omgås nært i arbeidshverdagen.

Mesosystemet beskriver samspill og kommunikasjon mellom personer i minst to ulike mikrosystemer (62). Dermed viser mesosystemet til forbindelsen og samhandlingen mellom ulike mikrosystem (64). I denne masteroppgaven reflekterer systemnivået de ulike settingene kantinepersonalet deltar i (62). I denne masteroppgaven er dette forbindelsen kantinepersonalet har med elever, lærere, rektor og øvrige yrkesgrupper i skolen. Kjennskap på tvers av ulike mikrosystemer, vil sammen med felles mål, normer og verdier være av betydning for å kunne støtte opp om hverandre (64). Videre vil tverrfaglig samarbeid, brukermedvirkning, sammen med helhetsperspektiv kunne skape godt lokalt samspill og være gunstig for positiv utvikling (62). Dette systemnivået er av stor betydning, ettersom gratis frokost i videregående skole kan ses på som en del av det forebyggende og helsefremmende arbeidet i skolen (62).

Eksosystemet viser til andre mikrosystemer som påvirker individet, selv om det sjeldent eller aldri er i direkte kontakt med disse systemene (64). I denne masteroppgaven handler dette om de ting som skjer utenfor miljøet som kantinepersonalet inngår i, men som likevel påvirker indirekte. Dette kan være fagforeninger (64). Det kan også være politiske vedtak både statlig, fylkeskommunalt og kommunalt, hvor beslutninger gir konsekvenser i arbeidshverdagen (62). For eksempel politiske beslutninger om skolemåltid. Både beslutningstakere og individene på mikrosystemnivå har behov for gode prosesser og medvirkning i en skolefrokostordning. Gode prosesser er til fordel for satsninger i nærmiljø og for at vedtak som fattes samsvarer med lokalt behov og utvikling i samfunnet (62). Dersom det skjer endringer i vilkårene for gratis skolemåltider, kan det tenkes at dette påvirker kantinepersonalets erfaringer og opplevelser av et gratis frokosttilbud i videregående skole.

Makrosystemet definerer de ytre betingelsene som lover, verdier, kultur og økonomi (62). Individet i mikrosystemet preges av utgangspunktet i makrosystemet og de verdiene som har vokst fram i samfunnet. I tillegg påvirker makrosystemet de øvrige systemnivåene, ved å prege samhandling og omgivelser og dermed bidrar det til å skape en helhet (64). I sammenheng med skolemåltidet kan makrosystemet være relatert til lovverket som regulerer skolens virksomhet, eller de kulturelle mønstrene som omgir individet (62). Nasjonal faglig retningslinje kan bidra til å sette rammebetingelser for kantinepersonalet. Makrosystemet representerer den kulturelle konteksten og de forhold som er blitt en del av individet ved å forme og prege den enkelte (64).

Bronfenbrenners begreper og teori kan være aktuell for å forstå kantinepersonalets livsverden. Modellen deler inn den sosiale verden omkring kantinepersonalet og kan bidra til å bedre forstå hvordan samspillet i skolen fungerer (64). Modellen er et middel for helhetlig tenking og kan bidra til å belyse kantinepersonalets erfaringer og faktorer som bidrar positivt til eller begrense tilbudet om gratis frokost. Hensikten vil være å skape en mulighet til å sette inn tiltak på aktuelle systemnivå (64).

3 Problemstilling

Med bakgrunn i litteratur og erfaringer fra møte med feltet gjennom piloten, er følgende problemstilling formulert: *Hvilke erfaringer og opplevelser har kantinepersonell med et gratis frokosttilbud til elever i videregående skole?*

Problemstillingen er videre brutt ned i følgende forskningsspørsmål:

- Hva inngår i måltidet som tilbys elevene under gratis frokost?
- Hva tenker kantinepersonell er et velfungerende gratis frokosttilbud i videregående skole, fra et praktisk perspektiv?
- Hva opplever kantinepersonell bidrar positivt til eller begrenser et tilbud om gratis frokost i videregående skole?

4 Metode

Det finnes to hovedretninger innen forskningsmetoder, kvalitative- og kvantitative metoder. Kvalitativ metode ble valgt for å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene i denne masteroppgaven. Masteroppgaven ble skrevet selvstendig, men skolemåltid som tema ble foreslått ved et samarbeid mellom UiT Norges arktiske universitet og Nordland Fylkeskommune. I de følgende delkapitlene presenteres innhenting av litteratur, benyttet metode og forskningsetiske aspekter.

4.1 Litteratursøk

Våren 2021, forut for datainnsamling til denne masteroppgaven, ble et litteratursøk gjennomført. Hensikten med søket var å få innsikt i tema og utarbeide intervjuguide, ved å finne tidligere studier som hadde sett på kantinepersonell sine erfaringer med skolemåltider og lignende undersøkelser fra Norge. Litteratursøket ble utbedret etter å ha vært i kontakt med biblioteket ved Universitetet i Tromsø 10.09.21. Søkeord som ble benyttet var:

“food service”, “food service personnel”, “food service staff”, “school breakfast program”, “breakfast”, “free breakfast”, “upper secondary school”, “high school”, “schools” og synonymer til disse. Både mesh-termer og trunkering ble benyttet ved søk.

Innhenting av litteratur til masteroppgaven ble gjort ved søk i databasene Web of Science, Medline (Ovid) og SveMed+. På grunn av begrenset relevant litteratur, ble det også gjort enklere søk i Oria, Google Scholar og Google. Slike søk ble også benyttet for å innhente relevante rapporter og dokumenter til oppgaven. I tillegg ble UiT Munin open research archivec, UiO:DUO Research Archive og OsloMet ODA open data archive, benyttet for å se etter masteroppgaver innenfor tema. Artikler og studier relevant for denne masteroppgaven er omtalt og finnes i referanselisten.

4.2 Valg av metode

Problemstillingen i denne masteroppgaven fordrer en kvalitativ tilnærming, fordi tematikken omhandler menneskelig erfaring og samhandling (61). I denne sammenhengen gjelder det kantineansattes erfaringer og opplevelser med et gratis frokosttilbud til elever i videregående skole. Kvalitativ metode egner seg for studier som har til hensikt å beskrive og analysere egenskaper ved ulike fenomener. I tillegg kan metoden gi et helhetsbilde (61). Det benyttes gjerne intervju og observasjoner for å samle inn kvalitative data, som i etterkant omformes til tekstdata (66). Deretter kan ny kunnskap utvikles gjennom systematisk analyse av

datamaterialet (61).

Litteraturgjennomgangen har vist at det foreligger lite forskning på tema gratis frokost i videregående skole og kantinepersonell sine erfaringer i Norge. Ifølge seniorforsker Kirsti Malterud er kvalitativ forskningsmetode egnet til å studere områder hvor det er manglende litteraturgrunnlag (61). Det kvalitative intervjuet gir mulighet til å stille informanten åpne spørsmål og følge retningen intervjuet tar (61). I tillegg er metoden fleksibel for justeringer i forskningsprosessen, basert på ettertanke og de erfaringer som høstes underveis (67).

Kvalitativ metode har røtter fra blant annet fenomenologisk filosofi og det er valgt en fenomenologisk tilnærming i arbeidet med masteroppgaven (61). Denne studien søker kantinepersonell sine subjektive erfaringer med gratis frokost i videregående skole. Basert på dette ble en fenomenologisk tilnærming valgt for å kunne analysere informantenes livsverden ved hjelp av individualintervjuer (61). Videre i metodekapittelet vil forskningsprosessen utdypes og beskrives med hensyn til en fenomenologisk tilnærming, semistrukturert individualintervju, intervjuguide, pilotintervju, utvalg og rekruttering, datainnsamling og transkribering. Deretter gjennomgås analysemetoden, forskerrollen og forforståelsen.

4.3 Fenomenologi

Fenomenologi ble utformet av filosofer som Edmund Husserl, Martin Heidegger, Alfred Schütz og Maurice Merleau-Ponty og har sin opprinnelse fra 1800-tallet (61). Hensikten med fenomenologi er å forstå individets egne erfaringer og bevissthet (61). Opplevelser er et sentralt tema for fenomenologien (68). Forståelse krever at forutinntatthet, forforståelsen settes til side og at beskrivelser gjøres så åpent som mulig (61). Psykologen Amedo Giorgi tilpasset fenomenologi til forskning (68). Senere har Kirsti Malterud etablert en modifisert, fenomenologisk analyse, basert på inspirasjon av Giorgi (66). En fenomenologisk tilnærming er i dag vanlig innen kvalitativ forskning, uten at det krever filosofisk bakgrunn (68).

Med et fenomenologisk inspirert perspektiv ble semistrukturert forskningsintervju aktuelt å benytte i denne masteroppgaven. Hensikten var å forstå essensen av erfaringene og opplevelsene til kantinepersonalet (67). Herunder å forstå sosiale fenomener og subjektive opplevelser hos informanten, samt å beskrive verden slik informanten møter og oppfatter den, omtalt som deres livsverden (68). I intervjusituasjonen legger forsker egen kunnskap om tema til side, opptrer nøytralt og opprettholder en åpen holdning gjennom intervjuet, for å unngå å

forurensede besvarelsen (68). Dette kan bidra til å få fram informantens opplevelser i en naturlig sammenheng og se erfaringene i lys av deres livsverden (61). Forskeren observerer og noterer informantens kroppsspråk og lytter aktivt underveis i intervjuet (68). Datamaterialet vil deretter analyseres etter Malterud sin modifiserte, fenomenologiske analyse kalt Systematisk tekstkondensering (STC) (66).

4.4 Det kvalitative intervjuet

Det kvalitative intervjuet skal bidra til å skape en forståelse for informantens eget perspektiv på det som skjer i deres hverdag (68). I denne masteroppgaven ble det benyttet semistrukturert intervju. Denne intervjuformen er i tråd med ønsket om å studere kantinepersonalets meninger, holdninger og erfaringer (68). Det semistrukturerte intervjuet er oftest benyttet i kvalitative studier (67). Fordelen med denne formen for intervju er at tema er bestemt på forhånd, videre er det fleksibelt hvilken rekkefølge disse kommer under intervjuene. Dermed er metoden også åpen for å følge informantens fortelling, samtidig som de temaene som er viktig for problemstillingen blir belyst i løpet av intervjuet (67). Til sammenlikning benyttes helt strukturerte intervju når hensikten er å sammenlikne mellom personer, fordi alle besvarer de samme spørsmålene. På den andre siden er den åpne intervjusamtalen. Den legger opp til at tema utvikles underveis og at tema en ikke har tenkt på i forkant, kan belyses (67).

Ny kunnskap formes i samtalen mellom intervjuer og informant, ved bruk av semistrukturert intervjuet som verktøy (68). Intervjuformen skaper rom for ettertanke noe som kan være spesielt nyttig når erfaringer og opplevelser fra informanten søkes (61). Intervjuet gjennomføres med et tydelig preg av profesjonalitet, ved at det benyttes en bestemt metode, samt teknikker for å stille informanten spørsmål (68). Derfor styres intervjuet av forhåndsdefinerte spørsmål fra en intervjuguide (68). For å kunne innhente nøyaktige, fordomsfrie beskrivelser og peke ut sentrale tema ved informantens livsverden, fikk informanten både faktaspørsmål og meningsspørsmål (68). Rekkefølgen på spørsmålene fra intervjuguiden kan tilpasses samtalen og språket justeres i takt med responsen underveis i intervjuet (61). Der informanten gir særlig interessante svar eller historier, kan intervjuer følge opp med ytterligere spørsmål (68). Til tross for et klart og tydelig formål med intervjuet, var det ønskelig at intervjusituasjonen opplevdes som en dialog mellom intervjuer og informant. For informanten kan intervjuet fremstå tilnærmet en dagligdags samtale (68).

4.5 Intervjuguide

De semistrukturerte intervjuene av informantene ble gjennomført ved hjelp av en intervjuguide (se vedlegg 1). Utforming av intervjuguiden var del av forberedelsene til datainnsamlingen (61). Intervjuguiden inneholder forslag til spørsmål som kan bidra til å besvare forskningsspørsmålene og disse er satt opp i en hensiktsmessig rekkefølge (68). En første versjon av intervjuguiden ble utarbeidet til forskningsprotokollen. Inspirasjon ble hentet fra to tidligere intervjuguider. Henholdsvis fra «Kantinedrift i videregående skole. En kvalitativ studie» (53). I tillegg til «Mat og måltider i skolefritidsordningen (SFO). En kvalitativ studie» (69). Disse hadde noe lignende hensikt, men spørsmålene ble tilpasset tema og forskningsspørsmålene til denne masteroppgaven.

Intervjuguiden ble satt opp i tre deler, etter forskningsspørsmålene. Første del består av faktaspørsmål, mens del to og tre har flere meningsspørsmål. Første del er knyttet til hva som serveres under gratis frokost, samt organiseringen av frokosten. Andre del ble satt opp med hensikt å finne ut hvordan gratis frokost fungerer i lys av kantinepersonalets erfaringer. Blant annet med hensyn til kommunikasjon og samarbeid. Siste del ble knyttet opp mot kantinepersonalets opplevelser, kompetanse, egen rolle og skolens satsninger på gratis frokost. Denne inndelingen ble gjort for å få en fin start på intervjuet, bygge relasjon og skape trygghet i intervjusituasjonen. Dette er momenter som kan øke sjansen for at informanten åpner seg senere i intervjuet og deler tanker, historier og opplevelser (61). Det ble primært benyttet åpne spørsmål, da dette gir informanten mulighet til å fortelle fritt (61). Likevel var det enkelte innslag av ledende spørsmål, der dette ble sett på som hensiktsmessig.

4.6 Pilotintervju

I august 2021, forut for selve datainnsamlingen, ble det gjennomført to pilotintervju. Fagleder for folkehelse og lokal samfunnsutvikling i Nordland Fylkeskommune valgte ut og inviterte kantinepersonell ved en videregående skole i fylket. Hensikten med piloten var å teste intervjuguiden og bli bedre kjent med feltet (61). To ansatte ved den aktuelle skolekantinene stilte opp til gjennomføring av pilotintervjuene.

Formålet med å teste intervjuguiden var å sikre at intervju spørsmålene førte til data med best mulig informasjonsstyrke (61). Pilotintervjuene ble ikke tatt opp med diktafon og ble derfor heller ikke transkribert. Notater ble skrevet underveis, for å kunne avgjøre hva som fungerte godt og mindre godt ved spørsmålene i intervjuguiden. Små endringer ble gjort for å sikre at

spørsmålene var tydelige og kom i en hensiktsmessig rekkefølge. Noen spørsmål ble kortet ned, et spørsmål ble tatt ut og et par nye ble lagt til, basert på erfaringen som pilotintervjuene ga.

I tillegg til å teste intervjuguiden, ga pilotintervjuene mulighet til å øve på en fenomenologisk tilnærming i intervjusituasjonen, særlig det å lytte forutsetningsløst (61). Pilotintervjuene bidro også til å kunne øve på intervjuteknikk, som å ha en bevisst, nøytral holdning, for ikke å lede informanten i en bestemt retning. Samt å stille relevante oppfølgingsspørsmål og håndtere det å ta notater underveis i intervju. Pilotintervjuene ble gjennomført i henhold til estimert tidsbruk, slik at anslått tidsramme for intervjuet kunne presenteres i informasjonsskriv til deltakere i studien.

4.7 Utvalg

I kvalitativ forskning benyttes strategiske utvalg med hensyn til informantens informasjonsstyrke, fremfor rekruttering av et stort antall deltakere som kjent fra kvantitativ forskning (61). Strategiske utvalg vil si at informanten blir valgt ut på bakgrunn av egenskaper eller kvalifikasjoner som viser seg å være hensiktsmessig i forhold til problemstillingen (67).

Vedtaket om gratis frokost i Nordland Fylkeskommune omfatter de offentlige videregående skolene. Derfor ble kantineansatte som jobber med gratis frokost ved offentlige videregående skoler i Nordland Fylkeskommune satt som inklusjonskriterie. Private videregående skoler i fylket, ble følgelig ekskludert fra studien. I videregående skoler kan kantinepersonell kan ha ulike roller (10). For å sikre anonymitet til deltakerne, ble det valgt å ikke spesifisere ytterligere inklusjonskriterier knyttet til deres rolle i kantinen. I tillegg ble det tatt hensyn til tidsrammen for prosjektet og ressurser tilgjengelig for datainnsamlingen. Det ble satt et ønske om 8-12 informanter ved ulike skolekantiner, som jobber med gratis frokost. Å begrense antall intervju som gjennomføres forebygger 1000-siders problemet med et uoversiktlig materiale hvor den påfølgende analysen kan bli overfladisk (61).

Rådgiver for helsefremmende skoler og -barnehager i Nordland Fylkeskommune bisto med praktisk informasjon om lokale forhold av betydning. Deretter bisto Fagleder for folkehelse og lokal samfunnsutvikling i Nordland Fylkeskommune med rekruttering av informantene. Dette var en fordel for å rekruttere kantinepersonell involvert i gratis frokost ved skolekantiner, samtidig som det ble tatt hensyn til reiseavstand. Aktuelle informanter ble

kontaktet direkte per telefon og mottok informasjonsskriv (vedlegg 2). Åtte deltakere ble rekruttert til studien.

4.8 Datainnsamling

Innsamling av data ble gjennomført i perioden 20. september – 12. oktober 2021. Åtte informanter ansatt ved ulike kantiner i videregående skoler i Nordland fylke ble intervjuet i perioden. Forut for datainnsamlingen ble det lagt en plan for gjennomføring med hensyn til reise fra Tromsø til Nordland fylke. Store avstander innad i Nordland ble tatt hensyn til og datainnsamlingen ble derfor gjort i fire separate perioder, innenfor oppgitt tidsperiode. Tidspunkt for intervju av hver enkelt informant, ble avtalt i forbindelse med rekrutteringen. I forkant av datainnsamlingen fikk deltakerne utskrift av informasjonsskrivet og samtykkeerklæring. Før datainnsamling ble informanten i korte trekk muntlig opplyst om hensikten med studien og fikk en enkel orientering om intervjuet. Innholdet i informasjonsskrivet ble muntlig oppsummert, og informantene fikk mulighet til å stille spørsmål omkring denne informasjonen. Deretter ble samtykkeskjema undertegnet og nummerert. Videre ble det klarert med studiedeltakeren om det var ok å gjøre lydopptak av intervjuet, før intervjustart.

Alle intervju ble tatt opp med diktafon av typen Sony PX370, lånt av UiT Norges arktiske universitet. I forkant av datainnsamling ble diktafonen testet for å oppnå best mulig lyd kvalitet og bli kjent med dens funksjoner. Dette ble gjort for å sikre unngå usikkerhet i intervjusituasjonen. Ekstra batterier til diktafonen ble alltid bragt med ved datainnsamling. Intervjuene ble gjennomført i lukkede rom, der det var mulig. To intervju ble gjennomført i en skjermet del av kantinen som i tidsrommet for intervjuet var stille og rolig. Intervjuene varte mellom 35- 60 minutter. De første minuttene av et intervju er av stor betydning for at informanten senere vil ønske å snakke fritt og dele sine opplevelser med en fremmed intervjuer (68). For å sikre dette, var det nødvendig å rette all oppmerksomheten mot informanten ved intervjustart, både for å vise interesse og respekt.

Lydopptakene fanger det språklige, samt pauser i samtalen, latter, sukk og lignende nærspråklige elementer (61). Stemme, ansikt og kroppsspråk i forbindelse med utsagn kan nyansere intervjupersonens meninger (68). For å huske umiddelbare ideer og fremtredende oppfatninger underveis i intervjuet, ble det tatt notater. Hensikten med notatene var både å stille relevante oppfølgingsspørsmål, samt for å huske inntrykkene som senere ikke ville

komme frem av lydopptakene. Notatene bidro derfor til å utfylle og supplerer med informantens non-verbale kommunikasjon (61).

Intervjuene ble avsluttet med en hensynsfull og behagelig avrunding av intervjuet, som illustrert i intervjuguiden. Det var også ønskelig å gi informanten mulighet til å tilføye noe mer, dersom det ikke kom fram tidligere i intervjuet (68). Alle informantene ble oppfordret til å ta kontakt, dersom de skulle ha spørsmål til studien, i etterkant av intervjuet. Etter at møtet med informanten var avsluttet, ble det brukt noen minutter til å notere ned umiddelbare inntrykk av intervjuet, da slike notater kan være til nytte under analysen (68). Alle notater fra intervjusituasjonen ble samlet i eget dokument i OneDrive365 som har tofaktorautentisering og alle fysiske notatark ble makulert like etter digital overføring.

Etter intervjuene ble lydfilen fra diktafonen lastet opp i OneDrive 365 og slettet fra diktafonen. Hver lydfil fra intervjuene ble lagt i separate mapper, navngitt med nummer som samsvarte med nummer notert på samtykkeskjema. Lydfilene var deretter tilgjengelig for å spilles av direkte fra OneDrive365.

4.9 Transkripsjon

Transkripsjon er å omforme en muntlig intervjusamtale fra lydfil til en skrevet tekst (68). Hensikten med å transkribere er å organisere datamaterialet og forberede analysen (61). På grunn av reise i forbindelse med datainnsamlingen, ble ikke transkripsjonene utført umiddelbart etter intervju. Første transkripsjon ble gjennomført så raskt som mulig samme dag eller senest dagen etter intervju. Dette i kombinasjon med at det ble gjort to intervju på samme dag, gjør at det ikke kan utelukkes at noe av den nonverbale kommunikasjon kan være forglemmt, selv om det ble gjort skriftlige notater.

Transkriberingen foregikk alltid i et skjermet rom med hodetelefoner. Fordelen ved at forskeren selv utfører transkripsjonen, er muligheten til å minimere usikkerheter knyttet til opptaket (61). Videre kan det skape en arbeidsprosess som gir rom for ettertanke og bedre kjennskap til materialet (61). I kombinasjon med å lytte med et åpent sinn, kan forskeren oppdage utsagn eller uventede svar som ikke ble lagt merke til under intervjuet (61).

Det er ikke etablert en bestemt form for transkripsjon av forskningsintervjuer, men transkripsjon bør vektlegge en lojal gjengivelse av erfaringene og meningene informanten har delt (68). Dette vil si at transkripsjon både skal ivareta det opprinnelige materialet og ta

hensyn til naturlige forskjeller mellom muntlig og skriftlig språk (66, 68). Derfor ble ikke repeterte gjentakelser av ord og «eh»-lignende lyder transkribert. For at transkripsjonene skulle være lik hverandre i den senere analysen, ble det gjort flere valg som ble gjeldende for alle transkripsjonene. Alle intervju ble transkribert i bokmålsform for å sikre anonymiteten til deltakerne. Hvor toneleiet var annerledes ble dette markert i teksten med understrek. Der budskapet ble presisert gjennom høyere stemmebruk ble ordene skrevet med store bokstaver. Det ble også lagt inn med parenteser hvor informanter tok seg tenkepauser, lo eller sukket. Det var sjeldent problemer med å høre hva som ble sagt i opptakene, de få gangene dette forekom ble dette markert i teksten. Etter første transkripsjon ble lydfilet lyttet over ytterligere tre ganger, for å sikre at alt innholdet fra intervjuet ble med og ble gjengitt korrekt.

Et transkribert intervju utgjorde mellom 6-12 tekstsider med skriftstørrelse 12 og enkel linjeavstand. Totalt ble det 64 sider transkribert tekst. For å ivareta et systematisk arbeid, ble alle ferdige transkripsjoner tatt vare på i sin originale forstand. Ved oppstart av analyseprosessen, ble en kopi av de originale transkripsjonene åpnet i nytt arbeidsdokument. Dette for å kunne se tilbake til original versjon ved behov.

4.10 Etikk

Til datainnsamling ble diktafon benyttet for å gjøre lydopptak av intervjuene. Stemme på lydopptak går inn under personopplysninger og krever innsending av meldeskjema til Norsk senter for forskningsdata (NSD) (70). Meldeskjema ble sendt inn til NSD den 01.07.2021. NSD godkjente prosjektet den 15.07.2021 (referanse: 151385), se vedlegg 3. Ettersom masteroppgaven ikke faller inn under Lov om medisinsk og helsefaglig forskning §2, ble det ikke sendt søknad til Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (71).

Etter rekruttering mottok informantene informasjonsskriv med samtykkeerklæring, (se vedlegg 2) for å sikre informert samtykke. Samtykkeerklæringen ble signert før intervju og lydopptak startet. Både diktafon og samtykkeerklæringer ble oppbevart i håndbagasje etter datainnsamling og videre fraktet tilbake til studiebyen Tromsø. Samtykkeerklæringer ble nummerert for å sikre informantens mulighet for å trekke samtykke, dersom ønskelig. Hovedveileder for masteroppgaven mottok fortløpende samtykkeskjemaene for oppbevaring i låst skap ved UiT Norges arktiske universitet, slik at disse ble oppbevart separat fra det øvrig materiale. Anonymitet ble ivaretatt under transkripsjon, analyse og resultatpresentasjon. Derfor ble tall benyttet som en erstatning for informantenes navn. Øvrige personopplysninger

ble ikke samlet inn. Etske vurderinger og hensyn til konfidensialitet ble gjort under rapportering av resultatene (68). Samtykkeerklæring makuleres og øvrig data som lydopptak og notater slettes ved prosjektslutt.

4.11 Analyse

Datamaterialet ble i denne masteroppgaven analysert ved bruk av STC, hvor data fra de ulike informantene sammenfattes (61). Analysemetoden gir en konkret måte å gå fram på, ved å forholde seg til fire analysetrinn. (61). De fire trinnene utgjør hovedstrukturen i analysemetoden og disse vil bli presentert i de følgende delkapitlene. STC kjennetegnes ved at analysen starter med relativt få tema. Videre identifiseres meningsbærende enheter i datamaterialet. Deretter fortettes de meningsbærende enhetene til kunstige sitater, kalt kondensat, som er særegent for analysemetoden. Kondensatene blir videre benyttet som virkemiddel til å skrive resultat (61).

I forbindelse med oppstart av analysen ble det opprettet et eget arbeidsdokument kalt prosjektloggen. En prosjektlogg kan være et nyttig arbeidsdokument for å notere ned tanker og valg underveis i arbeidet med analysen (61). Prosjektloggen ble benyttet for å huske tilbake til vurderinger som ble gjort, når det var behov for å se tilbake underveis i prosessen.

4.11.1 STC trinn 1: Helhetsinntrykk og foreløpige tema

Første trinn i analysen handlet om å få oversikt og bli kjent med materialet i et slags fugleperspektiv (61). Samtlige transkripsjoner ble lest gjennom i sin helhet. Formålet med gjennomlesingen var å finne foreløpige tema i tekstene (61). De foreløpige temaene skulle representere kantinepersonalets erfaringer og opplevelser med gratis frokost i videregående skole, slik problemstillingen lyder. Under gjennomlesingen ble det aktivt forsøkt å sette egen forforståelsen og kunnskap om tema til side (61). Det ble også gjort enkle notater av umiddelbare inntrykk underveis. Gjennomlesingen ble gjort ved først å lese de fire første transkripsjonene og vurdere foreløpige tema. Deretter ble det samme gjort for de fire siste transkripsjonene. Å dele opp gjennomlesingen ga god oversikt, samtidig som arbeidet med å finne foreløpige tema opplevdes håndterbart. Det var i dette trinnet den første intuitive organiseringen av materialet blir gjort, derfor var det ønskelig å unngå å legge vekt på detaljer (61). Når alle 64 tekstsidene med transkripsjon var gjennomlest, ble inntrykkene av datamaterialet oppsummert og foreløpige tema definert.

Foreløpige temaer:

- Økonomi (billige løsninger, matvarekostnad, ulike tilbud i fylket)
- Mattilbudet (mat, drikke, matvarevalg og tilpasning)
- Organisering (ulike frokostordninger, forberedelser og hensyn)
- Miljøhensyn (plast, papp, svinn, økologisk)
- Elevene (tilbakemeldinger og atferd)
- Samarbeid (samarbeid med andre i skolen inkludert elevene)
- Trivsel og engasjement (trivsel, påstander, spørsmål og ønsker)

4.11.2 STC trinn 2: Meningsbærende enheter og sortering

For å sikre at de foreløpige temaene var relevant for problemstillingen ble det gjort en vurdering av dem, hver for seg. Refleksjoner ble notert i prosjektloggen. Deretter ble det foretatt en justering ned til fem reviderte foreløpige tema, som fungerte som grunnlag for kodegruppene som senere defineres i dette analysetrinn (61).

Hver enkelt transkripsjon ble åpnet i nye dokumenter for å markere identifiserte meningsbærende enheter med farger. Meningsbærende enheter er deler av den transkriberte teksten som anses relevant for problemstillingen og bidrar med kunnskap som kan knyttes til de foreløpige temaene fra første analysetrinn (61). En meningsbærende enhet kan være både korte eller lengre utdrag fra materialet og er ikke nødvendigvis avgrenset til en setning (61). Prosessen med å identifisere meningsbærende enheter ble gjort ved en grundig og systematisk gjennomlesing av all tekst, linje for linje, i hvert transkriberte intervju (61). Materialet uten meningsbærende enheter filtreres med dette ut og inngår ikke i neste trinn av analysen (61).

Etter hvert som de meningsbærende enhetene ble markert med farge, startet kodingen. Koding handler om å finne og sortere alle meningsbærende enheter (61). De reviderte foreløpige temaene var utgangspunkt for sortering av materialet (61). De meningsbærende enhetene ble kopiert og limt inn i en tabell, hvor de ble plassert i kolonner etter innhold. Tekst med fellestrekk havnet under samme kolonne. I utgangspunktet ble navnet på de reviderte foreløpige temaene benyttet som navn på hver kolonne, men disse ble videreutviklet og justert, basert på inspirasjon og ideer fra innholdet i hver kolonne. På den måten endte hver

kolonne med navn som representerte hver kodegruppe. Dette arbeidet ble gjort med problemstilling, forskningsspørsmål og teori som et bakteppe for organiseringen (61).

Noen meningsbærende enheter ble kodet til to eller flere kodegrupper dersom det var nødvendig. Kodingen er en dynamisk prosess i den forstand at kodegruppene kan få nye navn, utvides eller slås sammen underveis (61). Refleksjoner over hvordan materialet grupperes, sikrer tydelig inndeling som viser ulike sider av problemstillingen og kan bidra til å unngå unødvendig dobbelkoding (61). Kodingen er en systematisk dekontekstualisering fordi tekststykkene blir tatt ut av den opprinnelige transkripsjon, for så å bli vurdert i sammenheng med meningsbærende enheter med likt innhold, fra de øvrige transkripsjonene (61). Tankene bak kodingen og hva hver kode handler om, ble underveis notert ned i prosjektloggen.

Kodegruppene:

- Frokostens innhold
- Prosessen frokost
- Elevene
- Samarbeid
- Kantinepersonalets kunnskap og engasjement

4.11.3 STC trinn 3: Kondensering – fra kode til abstrahert meningsinnhold

Kodegruppene ble ytterligere vurdert i forhold til sin robusthet og mulighet for å gi en tydelig presentasjon av hovedfunn og resultater. Dette med hensyn til antall meningsbærende enheter i hver gruppe og plasseringen av dem (61). Kodegruppen «elevene» og «samarbeid» hadde en del overlapp. Begge gruppene hadde få meningsbærende enheter, sammenliknet med de øvrige kodegruppene. Derfor ble disse gruppene slått sammen til én kodegruppe, kalt samarbeid. Deretter ble hver kodegruppe med sine respektive meningsbærende enheter gjennomgått hver for seg.

Første kodegruppe som ble gjennomgått var «frokostens innhold», deretter «prosessen frokost», «samarbeid» og til slutt «kantinepersonalets kunnskap og engasjement». Under gjennomlesingen ble det tatt notater med hensikt å finne to til tre potensielle subgrupper i hver kodegruppe. Subgruppene ble valgt ut fra et ernæringsfaglig perspektiv med fokus på problemstillingen og forskningsspørsmålene (61). Subgruppene ble navngitt basert på

inspirasjon fra materialet og disse ble videre analysert (61). Tabell 2 viser en oversikt over kodegruppene med sine respektive subgrupper.

Tabell 2: Oversikt over kodegrupper og subgrupper

Kodegruppe	Subgrupper		
Frokostens innhold	Havregrøt	Rester	
Proessen frokost	Organisering	Merarbeid	
Samarbeid	Elevene	Ledelsen og formidling av gratis frokost	Kantinenettverk
Kantinepersonalets kunnskap og engasjement	Sunt etter retningslinjene	Erfaringer	

Frokostens innhold består av to subgrupper, «havregrøt» som beskriver hva som serveres mest til frokost og årsaken til dette. Subgruppen «rester» beskriver hva kantinepersonalet gjør i forbindelse med gratis frokost for å redusere matsvinn.

Kodegruppen prosessen frokost ble delt inn i subgruppene «organisering» og «merarbeid». «Organisering» viser til det praktiske oppsettet av frokosten med hensyn til når og hvordan serveringen foregår. «Merarbeid» handler om hvilken grad kantinepersonalet opplever merarbeid ved å organisere gratis frokost.

Samarbeid som kodegruppe omfatter de personene kantinepersonalet forholder seg til i forbindelse med frokosttilbudet. Kodegruppen ble inndelt i subgruppene «elevene», «ledelsen og formidling av gratis frokost» og «kantinenettverk». Subgruppen «elevene» handler om dialogen kantinepersonalet har med elevene knyttet til frokosttilbudet. «Ledelsen og formidling av gratis frokost» handler om samarbeidet med skoleledelsen samt hvordan samarbeidet i skolen fungerer opp mot å formidle informasjon om gratis frokost. «Kantinenettverket» handler om samarbeidet kantinepersonalet har på tvers av kantine i fylket.

Den fjerde kodegruppen, kantinepersonalets kunnskap og engasjement har en subgruppe kalt «sunt etter retningslinjene» som forklarer hvorvidt kantinepersonalet mener frokosten er sunn

og i hvilken grad nasjonal faglig retningslinje er kjent, eller benyttes i forbindelse med gratis frokost. Den andre subgruppen, «erfaringer» inneholder kantinepersonalets øvrige erfaringer rundt egen rolle og elementer som bidrar positivt til frokosttilbudet.

I den videre analysen ble innholdet i hver subgruppe kondensert. Dette ble gjort ved å abstrahere meningsinnholdet i hver subgruppe. Å abstrahere skjer ved å sammenfatte meningsbærende enheter med fellestrekk i subgruppene og dermed ble innholdet i disse fortettet (61). Fortattede meningsbærende enheter ble her kalt koder. Tabell 3 illustrerer en fortetting av innholdet i subgruppen havregrøt.

Tabell 3: Eksempel på abstrahert meningsinnhold i subgruppen havregrøt

Tema: Kantinepersonell sine erfaringer og opplevelser med et gratis skolefrokosttilbud i videregående skole	
Kodegruppe	Frokostens innhold
Subgruppe	Havregrøt
Koder	Serverer mest havregrøt Serverer mer havregrøt etter korona Gluten- og laktosefritt så langt det lar seg gjøre Havregrøt bidrar til å få frokosten billigst mulig

Formålet med å lage tabeller for hver subgruppe, tilsvarende tabell 3, var å lage kondensater for hver av disse (61). Kondensatene er konstruerte sitater, en tekst med logisk rekkefølge, basert på de fortattede meningsbærende enhetene i subgruppen (61). Det konstruerte sitatet skal gjenspeile essensen fra subgruppene og si noe om informantens atferd, tanker og følelser (61). Under konstruksjon av kondensatene, ble det vurdert om de meningsbærende enhetene/kodene fremdeles passet i den aktuelle sammenhengen. Der det var nødvendig ble disse flyttet til en annen subgruppe, eller kodegruppe. Enkelte meningsbærende enheter/koder ble også slettet fra tabellen fordi de ikke kunne bidra til å besvare problemstillingen (61). Videre ble alle gjenværende koder inkludert i kondensatet. Kondensatene ble formulert i jeg-form og det ble lagt vekt på å inkludere uttrykk, ord og begrep som ble benyttet av informantene under intervjuene. Der flere liknende uttrykk ble benyttet, ble det uttrykket som fortrinnsvis var mest brukt eller egnet seg best i teksten benyttet i kondensatet, som anbefalt

av Malterud (61). Det var derfor bevisst å ikke prege teksten med ernæringsfaglige begreper som informantene ikke benyttet. Til slutt i analysetrinnet ble det valgt ett gullsitat fra hver subgruppe, som presenteres i resultatkapittelet. Gullsitatene er direkte sitat fra informantene, som best representerer det abstraherte fra kondensatene (61). Oversikt over kondensatene for hver subgruppe finnes i tabell 4-7.

Tabell 4: Kondensater for subgruppene havregrøt og rester

Frokostens innhold	
Havregrøt	Rester
Etter korona serverer jeg mest havregrøt, egentlig de fleste dagene i uka. Jeg bruker glutenfri havregryn og laktosefri melk, så langt det lar seg gjøre. Da gratis frokost startet opp, ble kostnaden dekket av fylket og det ble laget til frokostbuffet med brød. Nå er ikke frokosten subsidiert, det er økonomien til skolen som styrer tilbudet og det kan ikke være så dyrt. Havregrøt har fått prisen ned, da det er mye billigere enn brødsquirer og pålegg.	Kantinen skal være bærekraftig, derfor tar jeg vare på og bruker det jeg har. Rester av bagetter og andre brødvarer fra dagen før, kan serveres til frokost. Hvis jeg har frukt som ikke blir solgt, deler jeg den opp og serverer til frokosten. Havregrøt som blir til overs kastes ikke, så det blir ikke svinn av frokosten.

Tabell 5: Kondensater for subgruppene organisering og merarbeid

Proessen frokost	
Organisering	Merarbeid
Jeg synes hele frokosten fungerer bra. Jeg har god rutine med at frokosten serveres hver dag til faste tider, minst en halv time før elevene starter skoledagen. Jeg har havregrøten på varmeplater for å holde den varm til servering. Selv om de fleste spiser i kantinen er det enkelte som tar frokosten med seg og spiser andre steder.	Min arbeidstid starter nå en time tidligere, for å få ferdig frokosten. Det er lettvent og mye mindre arbeid med havregrøt, enn det var med brødfrokost. Før korona forsynte elevene seg selv, men nå øser jeg havregrøt til hver enkelt. Det tar litt ekstra tid, men det har gitt meg bedre kontroll hygienisk og det blir mindre sløsing. Jeg serverer i nedbrytbare pappskåler. Hadde jeg kun brukt porselen til servering av frokost, hadde det blitt mye ekstra arbeid med oppvasken.

Tabell 6: Kondensater for subgruppene kantinenettverk, elevene, ledelsen og formidling av gratis frokost

Samarbeid		
Kantinenettverket	Elevene	Ledelsen og formidling av gratis frokost
<p>Det er et kantinenettverk i fylket. Før korona kom var det nettverkssamlinger to ganger i året, med blant annet hospiteringer og matkurs. Det er også en digital gruppe for å dele ideer og høre hvordan andre gjør det med frokosten. Jeg synes det er veldig bra med dette samarbeidet, kunne dele erfaringer og sammenlikne tilbudet. For jeg synes frokosttilbudet bør være mest mulig likt hos alle i fylket.</p>	<p>Jeg har god kommunikasjon med elevene og ber de komme med tilbakemeldinger på frokosten. Elevene er flinke til det og sier i fra dersom de trenger tilpasninger og jeg prøver å hjelpe. Via samarbeidet med elevrådet får jeg også tilbakemeldinger, forslag og ønsker. Selv kan jeg få kommunisert mye via elevrådsrepresentanten.</p>	<p>Elevene informeres om gratis frokost ved skolestart av lærere og ledelsen på skolen. Men kanskje vi alle kunne vært flinkere til å informere oftere og oppmuntre til å bruke tilbudet, sørge for å nå ut til flere. Det er ikke alle som leser informasjon på intranettet</p>

Tabell 7: Kondensater for subgruppene sunt etter retningslinjene og erfaringer

Kantinepersonalets kunnskap og engasjement	
Sunt, etter retningslinjene	Erfaringer
<p>Jeg har fokus på at frokosten skal være sunn. Det vil jeg si havregrøten er. Den bør lages på melk og vann. Men jeg kunne tenkt meg at det var litt mer frukt og grønnsaker til frokosten, for å følge retningslinjene.</p>	<p>Den store fordel er det sosiale ved frokosttilbudet og at jeg kan se den enkelte eleven. Mange spiser ikke frokost før de kommer på skolen og jeg tror mange av de som bor på hybel setter pris på frokosten. Den gir en god start på dagen og jeg håper tilbudet vedvarer.</p>

4.11.4 STC trinn 4: Sammenfatte – fra kondensering til resultater

I dette trinnet ble funnene sammenfattet, med et formål om å være tro til materialets opprinnelse og informantens uttrykksmåte (61). Det ble utviklet resultat kategorier for hovedfunnene basert på kodegruppene (61). Etter tidligere analysetrinn hvor materiale ble tatt

ut av sin opprinnelige sammenheng, skulle funnene nå settes sammen igjen ved rekontekstualisering (61). Kondensatene fra hver subgruppe ble benyttet når resultatteksten ble skrevet. Resultatet presenteres i tredjeperson for å fremheve at det er forskerens rolle å gjenfortelle det informantene har formidlet (61). Etter å ha skrevet hvert resultatkapittel ble det gjort en ny vurdering av gullsitatene og deretter ble et par sitater byttet ut, for at disse best skulle illustrere innholdet i teksten. Gullsitatene sin rolle er å tegne et bilde av typiske utsagn fra intervjuene og gi eksempler til innholdet i resultatteksten (61). Videre ble det lagt til noen ekstra sitater fra informantene. De øvrige sitatene benyttes for å vise nyanser og eksempler i resultatteksten (61). Funnene ble validert ved å sammenlikne med de originale transkripsjonene. Dette for å sikre at presentasjonen gjenspeiler informantenes budskap og for å kunne vurdere hvordan informantene har fått prege teksten (61). Deretter ble navn på resultatkategoriene utarbeidet. Inspirasjon ble hentet fra opprinnelige kodegruppe og kodene fra forrige analysetrinn (61). Ifølge Malterud bør navnet være korte og selvstendige uttrykk for det viktigste og nye som presenteres i avsnittet (61). I denne masteroppgaven ble det lagt vekt på hensikten med å presentere funnene for hver resultatkategori. Endelige navn for resultatkategoriene presenteres i kapittel 5. Siste del av analysen var å utføre nytt litteratursøk og se funn i denne masteroppgaven opp mot teori og tidligere studier på feltet (61). Dette dannet grunnlaget for diskusjonen av hver resultatkategori i det senere diskusjonskapittelet.

4.11.5 Forskerrollen

Tradisjonelt har forskeren en aktiv rolle i kvalitativ forskning og er ansvarlig for at metoden som benyttes blir presentert åpent og ærlig (61). Forskningsprosessen påvirkes av forskeren selv jamfør forforståelsen. Forforståelsen kan omfatte faglige og personlige interesser eller erfaringer samt grunnholdninger. Dette kan påvirke fra idéstadiet og videre til valg omkring problemstilling, utvalget, datainnsamlingen, analyse og deretter vektlegging og formidlingen av resultat og konklusjon (61). Leseren av masteroppgaven bør informeres om forskerens ståsted, på den måten synliggjøres det hvilke forutsetninger som ligger til grunn og hvorfor det presenterte er ansatt som relevant (61). Dette beskrives nærmere i delkapittel 4.11.6 om forforståelsen.

Selv om forskeren etterstreber å minimere egen påvirkning, ved å legge egen forforståelse til side, vil det på grunn av menneskets natur, samspill med andre og kulturell kontekst skje en påvirkning under kunnskapsutviklingen (68). Det kvalitative forskningsintervjuet er ikke en fullstendig fri og åpen samtale mellom forskeren og informanten (68). Et uadressert

maktforhold vil kunne oppstå som følge av forskerens vitenskapelige bakgrunn og kompetanse på tematikken som skal studeres (68). Videre vil både nonverbalt kroppsspråk og måten forskeren stiller spørsmål i intervju situasjonen, være av stor betydning for at informantene svarer mest mulig åpent og nyansert (68). Åpne og nyanserte svar er ønskelig fordi det åpner for å belyse både positive og negative sider, ved det som blir omtalt av informantene (61). Videre i analysen vil mønstre og kategorier som etableres være påvirket av hva forskeren gjenkjenner og forskerens perspektiv (61). Dersom forforståelsen får for stor plass i arbeidet med masteroppgaven, er det risiko for en ekkoeffekt. Ekkoeffekten betyr at forforståelsen og resultatene av forskningen blandes sammen. Forskningsresultatene skal ikke være en ren gjengivelse av hensikten med studien, derfor er det en fordel at forskeren ikke har egeninteresse i resultatene fra masteroppgaven (61).

4.11.6 Forforståelsen

Forforståelse handler om hvordan forskerens oppfatninger kan styres, bevisst eller ubevisst, basert på tidligere erfaringer og faglige perspektiver (61). Inn i arbeidet med masteroppgaven bringes en utdanningsbakgrunn som apotektekniker, en bachelorgrad i ernæring og kunnskap fra pågående mastergrad i klinisk ernæring. Utdanningsbakgrunnen og arbeidserfaring med undervisning i videregående skole i nevnt yrkesfagsretning, har påvirket nysgjerrighet for gratis skolemåltid i videregående skole som tema, relatert til folkehelse og forebyggende tiltak. Skolemåltid er dessuten et politisk dagsaktuelt tema og det har vært et ønske om å bidra med forskningsbasert kunnskap om gratis frokost i videregående skole, samt å formidle kantinepersonell sitt perspektiv og hvilken rolle de har i forbindelse med et gratis skolemåltid.

Det forelå ikke kjennskap til skolekantinene, informanter eller dyptgående innsikt i skolemåltider forut for prosjektstart. Kvale og Brinkmann poengterer at forskeren bør reflektere over egen rolle og hvilken innflytelse forforståelsen kan ha for prosjektet (68). Dette ble tatt hensyn til i forarbeidet med masteroppgaven, da det ble utarbeidet en oversikt over forventede besvarelser fra intervju og forventede funn. Det kan bidra til å stille seg mer åpen til datamaterialet ved å utfordre og utvide egen horisont, skape økt oppmerksomhet og egenkonfrontasjon i arbeidet, ettersom ny kunnskap finnes i sjiktet mellom forventede og faktiske funn (61). Dokumentet ble hentet opp fra tid til annen og sammenliknet med datamaterialet underveis. Ønsket var å hindre at forforståelsen fikk for stor plass i arbeidet med masteroppgaven. Det kan likevel ikke utelukkes at forforståelsen har påvirket arbeidet med masteroppgaven og hatt betydning for analyseprosessen og tolkningen av funn.

5 Resultater

Resultatene fra denne masteroppgaven er basert på innsamlet data fra kantinepersonell ved åtte ulike videregående skoler i Nordland Fylkeskommune. Fire av de videregående skolene hadde et elevtall under 400 og fire videregående skoler hadde elevtall over 400. Alle informantene som deltok, var kvinner. Hovedfunnene fra intervjuene med kantinepersonalet presenteres etter fire resultat kategorier. Kategoriene er «besparende havregrynsgrøt», «enkel og rutinebasert frokostprosess», «frokostsamarbeidet» og «sunn og trivelig frokost».

5.1 Besparende havregrynsgrøt

Tre kantiner serverer havregrynsgrøt til elevene under gratis frokost. I tillegg er det tre andre kantiner som serverer havregrynsgrøt, de fleste dagene i uken og brødmåltid øvrige dager. To kantiner tilbyr brødmåltid under gratis frokost og har en buffetløsning hvor elevene kan velge blant det som er plassert ut til frokost, hvorav den ene kantinen serverer havregrynsgrøt iblant. De tre videregående skolene som kun serverte havregrynsgrøt til elevene var blant de skolene med elevtall over 400.

Seks informanter fortalte at kostnaden ved gratis frokost har betydning for hva som serveres. De fleste informantene fortalte om gratis frokost bestående av brød, pålegg, påleggsgrønnsaker og drikke da tilbudet startet opp og kostnaden var dekket av fylkeskommunen. Ifølge flere informanter har det vært en endring i frokostens innhold etter skolene selv måtte stå for utgiftene. Dette innebærer at det serveres mer havregrøt nå, enn tidligere, ifølge et flertall av informantene. Fem informanter oppgir at grøtmåltidet er rimeligere enn brødmåltidet. I materialet var det fire informanter som fortalte at de begynte å servere mer havregrynsgrøt etter at koronapandemien kom, enkelte informanter knyttet dette opp mot nivå av smitteverntiltak i skolen. En informant fortalte at brødmåltidet ikke ser ut til å komme tilbake ettersom havregrøt er mye billigere.

«Det er samme tilbud hver dag, før korona var det annen hver dag grøt og brødsriver, men vi synes det fungerer veldig godt med bare grøt, så er det vel også billigere» Informant 6

En informant fortalte at det var tatt et standpunkt fra ledelsen om at det skulle være frokostbuffet med brød, pålegg, drikke og annet tilbehør, uten begrensninger i hvor mye hver elev kunne forsyne seg.

De fleste informantene fortalte at de tilbereder gluten- og laktosefri havregrynsgrøt. Fire informanter oppga at de lager glutenfri havregrynsgrøt til elever som har informert om behov for glutenfri frokost. Av tre informanter ble det oppgitt at de benytter glutenfri havregryn ved tilberedning av havregrynsgrøt til alle elevene. I materialet var det flere av de som serverer glutenfri havregrynsgrøt som fortalte at de også benytter laktosefri melk under tilberedningen. En informant fortalte at det tilbys brødskive, dersom elever etterspør laktosefri frokost.

I materialet var det seks informanter som fortalte om sitt fokus på å ikke kaste mat. Et par informanter som kun serverte havregrynsgrøt til frokost fortalte at de ikke opplever svinn av frokosten. Dette ble sett på som en fordel, sammenliknet med å servere brødskiver med pålegg som erfaringsmessig ga større matsvinn, ved at pålegg havnet på gulvet og i søppelen. Ifølge disse informantene blir rester av havregrynsgrøt etter frokosten kjølt ned og servert dagen etter, eller det kan inngå i baking av andre brødvarer til kantinen.

«vi har mye mer kontroll på det vi leverer ut (...) Kanskje litt grøt ikke blir spist, men det går ikke masse pålegg til spille (...) grøt er en ting som det ikke blir svinn av» Informant 5

Tre informanter oppga at de iblant har overskudd av brødvarer i kantinen, som dagen etter inngår i gratis frokost, eventuelt fryses ned og benyttes til gratis frokost ved en senere anledning. Tre informanter oppgir at de benytter kantinens rester av frukt inn i gratis frokost.

«Har vi banan til overs som vi ser vi ikke kan selge, hakker vi opp og serverer ved siden av grøten» Informant 8

5.2 Enkel og rutinebasert frokostprosess

Alle informantene oppga å ha etablert rutiner for organiseringen av gratis frokost som fungerer bra. Syv informanter oppga at det serveres gratis frokost til elevene hver dag. Alle informantene fortalte at de har faste tidspunktet for frokosten og syv informanter oppga at serveringen var før første undervisningstime. Noen fortalte at serveringstidspunktet var basert på klokkeslettet skolebussene ankommer skolene. Alle informantene oppga at frokostmåltidet varer i 30 minutter eller mer.

«jeg er her klokken X om morgenen, så setter jeg på frokosten, så frokosten er ferdig klokken klokken Y, når de kommer. Og så har de en halvtime å spise på (...) de virker fornøyd. Så jeg synes egentlig det fungerer bra» Informant 7

Flertallet av informantene oppga at de teller opp antall elever som spiser frokost eller mengden mat som er servert. Å unngå å lage for mye mat samt økonomisk regnskap ble nevnt som årsaker til å telle opp antallet av enkelte informanter. Kantinepersonalet som uttrykte at det er mange elever som spiser frokost, anslår mellom 70-100 stykk per dag. Ved skoler over 400 elever estimerer informantene i snitt at 60 elever spiser gratis frokost daglig. Informantene ved de mindre skolene, under 400 elever oppga også i snitt at 60 elever spiser frokost daglig.

Syv informanter forteller at de har det utstyret de trenger i arbeidet med gratis frokost. Om servering av havregrøt nevner noen informanter at varmeplater er viktig fordi grøten plasseres på disse og holdes varm under serveringen. En informant oppga å bruke vannbad til dette formålet. Av annet viktig utstyr, trakk en informant fram at tilberedning av havregrøt i steamkjele gjør tilberedning av havregrøt enklere.

«før vi fikk steamkjele så kokte vi grøten i former inne i ovnen og det er tungt å drive å løfte på former [...] Til slutt fikk vi oss steamkjele og det er natt og dag» Informant 5

Samtlige informanter forteller at de fleste elevene spiser frokosten i kantinen, mange mente at det fungerer greit. Videre forteller flere informanter at enkelte elever tar med seg frokosten ut av kantinen og spiser andre steder på skolen. Noen informanter la til rette for spising andre steder enn i kantinen, noen påpekte at det egentlig ikke var tillatt å spise i klasserom og andre fortalte at det var tillatt i perioder på grunn av korona.

Forberedelsene til frokostmåltidet til elevene oppgis av flere informanter å innebære at arbeidsdagen starter en time tidligere. Flere informanter trakk fram at havregrynsgrøt til frokost har fordeler sammenliknet med brødmåltid, fordi det krever mindre under tilberedning og servering. Informantene som oppga å tilby buffet nevnte ønsker om å forenkle frokostmåltidet.

«Det er greit med grøt frokost, for det er lett vint, når man har mye å styre med på et kjøkken, så er det fort og greit. Det er mye mer styr med brødkive og pålegg, ja. For da må man hele tiden løpe og passe på, fylle på og sånn, så det er superenkelt med grøt» Informant 6

Syv informanter trakk fram endring i serveringen av havregrynsgrøt som kom under koronapandemien. Det ble beskrevet at elevene tidligere kunne forsyne seg selv. I forbindelse

med koronapandemien begynte kantinepersonalet å øse opp grøten til hver enkelt elev. Dette ble oppgitt å kreve ekstra tid, fordi personal låses til oppgaven med å servere. Samtidig forteller flere informanter at endringen ga bedre kontroll med hensyn til hygiene samt at det ikke sløses ved at elevene tar for store porsjoner. Flere informanter oppgir at de ønsker å fortsette med å øse havregrøten til elevene.

Å severe frokostmåltidet på porselen, sammenliknet med å bruke engangsservise, opplevdes å gi ekstra arbeid og større belastning, ifølge flere informanter. Fire informanter nevnte at det benyttes nedbrytbare pappskåler fremfor porselen, til servering av havregrøt.

«vi benytter slike nedbrytbare pappskåler til frokosten, som de kaster i matsøppelet»

Informant 3

Tre informanter fortalte at de tidvis benyttet engangsservise av papp, enten i forbindelse med koronapandemien eller for elever som ønsker å spise utenfor kantinen. De som benyttet engangsservise i perioder, oppga at det bidro til å forenkle arbeidet og spare tid knyttet til oppvask.

«for oss er det mye ekstraarbeid med å kjøre porselen (...) det skal vaskes opp igjen samtidig som en holder på å smøre, forberede lunsj (...) det var lettere i koronatida for da hadde vi ikke noe å vaske på formiddagen» Informant 2

5.3 Frokostsamarbeidet

Samtlige informanter fortalte om kantinenettverket. Flere informanter beskriver det som et nettverk for kantineledere og annet kantinepersonell, hvor de møtes fysisk et par ganger per år, utveksler erfaringer, deltar på kurs og holder kontakt digitalt. Flere informanter påpekte at de synes møter og erfaringsutveksling i regi av kantinenettverket er bra. Det ble trukket fram et fokus ved kantinenettverket som omhandlet hva en bør servere elevene, blant flere av informantene. En informant mente at dette har bidratt til økt trygghet og tydelighet i møte med elevenes ønsker for frokosttilbudet. Fire informanter mener det er viktig at frokosttilbudet til elevene er likt mellom de videregående skolene i fylket.

«det er viktig at vi faktisk har et samarbeid altså, at det skal være, om ikke hundre prosent likt tilbud, så i alle fall tilnærmet. At det ikke blir så kjempeforskjell på samme arbeidsgiver»

Informant 8

Koronapandemien har ifølge flere informanter påvirket aktiviteten i kantinenettverket, da de har hatt færre møter enn tidligere. Noen oppga at den digitale plattformen har vært benyttet til å stille spørsmål om hvordan andre kantiner løser utfordringer og organiserer gratis frokost samt å dele erfaringer i forbindelse med koronapandemien. Flere informanter fortalte at de setter pris på samarbeidet i kantinenettverket.

«da sammenlikner jeg hele tiden, det er veldig godt å ha den gruppen, for da får vi høre hvordan de gjør det [...] og for å gjøre det lettest mulig, billigst mulig og sunnest mulig, det er gull verdt» Informant 3

To informanter fortalte at de har et direkte samarbeid med skolens ledelse, lærere og elever via Kantinestyret. Informantene mente at møter med ledelsen, kan gi rom for tilbakemeldinger på det arbeidet de gjør, i tillegg til å ta beslutninger omkring frokosttilbudet og ønsker fra elevene. En informant oppga at det ikke er noe samarbeid med andre ansattgrupper i skolen. To informanter oppga at det var noe samarbeid med andre i skolen og tre informanter omtaler ikke samarbeid med andre yrkesgrupper i forbindelse med gratis frokost.

De fleste informantene som ikke fortalte om et kantinestyre, hadde et kroppsspråk og engasjement rundt tema økonomi som var tydelig under intervjuene. Likevel var det etter transkriberingen ikke rike, entydige skriftlige forklaringer rundt tema. I datamaterialet var det flere deltakere som uttrykte ønske om et økonomisk tilskudd eller mer penger til frokostordningen. Dette ble begrunnet med ønske om å servere mer frukt og grønt, bevare et tilbud som elevene ønsker samt at tilbudet har betydning for at elevene fullfører utdanningen. Noen informanter undres over det økonomiske rundt frokosten. Frustrasjon rundt spørsmål om pengebruk tilknyttet frokosten, knappe tidsressurser, manglende frokostosatsning hvor frokosten kun er pålagt, er blant det som ble uttrykt under intervjuene. En informant nevnte at ulik økonomi kan gi ulike prioriteringer og dermed forskjell i frokosttilbudet ved skolene.

«det betyr enormt for eleven, det får vi tilbakemelding om og det ser vi. Så hvis de har midler som fanger opp de her elevene, for det at elevene hopper ut av skolen koster samfunnet noe enormt» Informant 7

I materialet var det fire informanter som ga ulike beskrivelser av hvordan elevene ved skolen informeres om gratis frokost ved skolestart om høsten. Informasjon ble gitt henholdsvis av rektor, lærere, miljøtjenesteansatt eller kantinepersonale ifølge informantene. To informanter

uttalte at det ikke var så mange elever som benyttet frokosttilbudet og foreslo at kantinepersonalet kunne gått rundt i klassene og informert om gratis frokost. En informant fortalte at skolen arrangerte en egen frokost for elever i første klasse. Under denne frokosten ble det gitt informasjon om kantinen, maten og organisering av gratis frokost samt rydding. Informanten mente at det har vært en ulempe at det ikke har vært et slikt tilbud de siste årene.

Fire informanter fortalte om utfordringer knyttet til å få ut mer informasjon om gratis frokost, hvorav tre av disse estimerte lavest antall elever som spiser frokost daglig. Ønske om tettere samarbeid med rektor og lærere for økt oppmerksomhet omkring tilbudet var nevnt av et par informanter. To informanter mente at ikke alle ved skolen leser informasjonen om gratis frokost som ligger tilgjengelig på intranett og skolens hjemmeside.

«Jeg vet jo ikke hvor mye det tas opp i klassen om det her frokosttilbudet, men elevene blir informert når de begynner om tilbudet, men ut over det, hvor mye de blir oppmuntret til å bruke det, det vet jeg ikke» Informant 6

Fire informanter fortalte at de samarbeider med elevrådet. Ifølge en informant gir samarbeidet med elevrådsrepresentant gode muligheter for å kommunisere ut informasjon om gratis frokost. En annen informant nevnte at elevrådsrepresentanten er en støttespiller ut mot elevene. De fleste informantene fortalte at de har direkte dialog med elevene, dette gir tilbakemeldinger i hverdagen, som er ønsket og mulighet for å tilpasse frokosten ved allergi og av kulturelle hensyn. Videre var det tre informanter som oppga at de kommuniserer godt med elevene.

«Det er mange av elevene som er glad for å komme å prate med oss, gi oss tilbakemelding. Vi er veldig glade i tilbakemelding, både positive og negative» Informant 3

Samarbeidet med elevene har ifølge to informanter ført til at de serverer mer havregrøt nå enn tidligere. Tre informanter oppgir at gratis frokost i form av brødmåltid er foretrukket blant elevene, hvorav en mente at elevene også var fornøyd med havregrøt.

«det er jo egentlig elevene som gir tilbakemelding på hva de liker. Hvis de hadde fått buffet hver dag hadde de selvfølgelig takket ja til det. Men de er veldig fornøyde med havregrøt, det er derfor vi har det ganske ofte» Informant 1

5.4 Sunn og trivelig frokost

Fem informanter fortalte at de legger vekt på å lage sunn frokost. Mange informanter mente at havregrynsgrøt er sunt. Fire informanter vektla at de tilbereder havregrynsgrøten med en væskefordeling hvor halvparten består av melk og halvparten vann, hvorav en informant uttalte at dette var viktig tross fokus på å holde kostnadene nede. Enkelte informanter oppga å benytte melk for at maten skal smake godt. En informant mente grøten ble sunnere av å tilberedes med melk.

«Vi nekter å lage grøten med bare vann [...] det vil ikke vi gjøre, så vi lager den med halvparten melk og halvparten vann» Informant 6

Tre informanter er fornøyd med havregrynsgrøt til frokost slik den er fordi de inkluderer frukt eller bær i måltidet. Fem informanter oppgir at de skulle ønske frokosten inneholdt mer frukt, bær eller grønnsaker. En rekke deltakere mente at kostnaden ved å servere frukt hadde betydning for at det ikke inkluderes i tilstrekkelig grad.

«frukt kunne jeg godt ha tenkt meg og hatt. Ja. En melon eller ett eller annet. Men det er jo sånt som koster, men det er jo et ønske. Jeg tror nok, hadde vi hatt det på en frokost, så ville det blitt spist, det tror jeg» Informant 4

Fire informanter er kjent med nasjonal faglig retningslinje. To av informantene fremstår usikker på retningslinjen og to andre informanter forteller at de er usikre på hva nasjonal faglig retningslinje er, men mener frokosten de serverer er sunn.

Den sosiale arenaen og trivselen som skapes ved gratis frokost er beskrevet som en stor fordel av fem informanter. Seks informanter oppgir at de synes det er viktig å se den enkelte eleven. Dette gjøres ved å hilse på, ønske god morgen, slå av en prat og strekke ut en hånd når det trengs. Fire informanter opplever at gratis frokost gir elevene en god start på dagen og flere mente at de som kantinepersonell har en rolle i å skape et trivelig miljø for elevene. Enkelte informanter knytter også deres rolle i frokostordningen opp mot forebygging av mobbing i skolen.

Syv informanter oppgir at en del hybelboere benytter tilbudet og oppgir at tilbudet er spesielt positivt for denne gruppen, blant annet fordi de slipper å spise alene. Fem informanter tenker at en del elever ikke ville spist frokost, dersom de ikke hadde vært for gratis frokost i

kantinen. Gjennomgående uttaler informantene et ønske om at gratis frokost er noe skolene bør fortsette å tilby elevene.

«Det er det at de får en god start på dagen (...) felles setting (...) på tvers av klassene og slike ting. Positivt for de som bor på hybel, de som bor langt unna hjemme (...) Jeg tror det kan være en motivasjon for å komme seg på skolen, at den frokosten står der som en god start»

Informant 7

6 Diskusjon

Hensikten med masteroppgaven var å utforske kantinepersonalets erfaringer og opplevelser med gratis frokost til elevene i videregående skole. I det følgende vil hovedfunn presenteres. Resultatene vil deretter bli drøftet opp mot eksisterende litteratur og teori. Videre vil styrker og svakheter ved masteroppgaven, samt studiens implikasjoner diskuteres.

6.1 Oppsummering av hovedfunn

Havregrynsgrøt serveres i størst grad under gratis frokost i de aktuelle videregående skolene. Kantinepersonalet erfarer at havregrynsgrøt er en sunn og rimelig frokost som kan tilberedes både gluten- og laktosefrie. De ansatte i kantinen erfarer i tillegg at gratis frokost gir mulighet til å redusere matsvinn. Det serveres mer havregrynsgrøt som følge av koronapandemien og personalet opplever at havregrynsgrøten er mindre krevende enn brødmåltid under tilberedning og servering. Kantinepersonalet opplever at rutinen ved gratis frokost bidrar til en velfungerende ordning. Servering av frokosten til elevene skjer mandag til fredag i skolens kantine, til faste tidspunkt og minimum 30 minutter før første undervisningstime.

Belastningen for personalet i kantinen ble knyttet til oppvask etter frokosten, noe som avhjelpest ved bruk av engangsservise. Videre opplever de utfordringer ved å formidle informasjon om gratis frokost, øke oppmerksomheten omkring tilbudet og knyttet dette til samarbeidet i skolen. Den direkte kontakten med elevene oppleves å være av betydning for å tilpasse måltidet etter elevenes behov. Kantinenettverket og den digitale plattformen for samarbeid på tvers av skolekantinene satte søkelys på hva som bør serveres under gratis frokost og ga mulighet for erfaringsutveksling. Kantinepersonalet opplever det som viktig at havregrynsgrøten tilberedes med melk og mener gratis frokost bør inneholde frukt, bær og grønnsaker. Det erfares at kostnaden ved frukt, bær og grønnsaker begrenser muligheten til å tilby dette i tilstrekkelig grad. Det oppleves også at gratis frokost gir mulighet til å se den enkelte eleven og at kantinepersonalet har en viktig rolle i skolemiljøet for å skape trivsel for elevene.

6.1.1 Besparende havregrynsgrøt

Resultatet fra denne masteroppgaven viser at havregrynsgrøt serveres i størst grad under gratis frokost. Økt bruk av havregrynsgrøt ble knyttet til behov for endringer som følge av koronapandemien. Samt at skolen nå står for kostnadene ved gratis frokost, uten tilskudd fra fylkeskommunen. Ifølge litteratursøk til denne masteroppgaven og en ny rapport fra FHI foreligger det få studier om skolefrokost i Norge og særlig i videregående skoler (44). Det ble

heller ikke funnet norske studier som så på kantinepersonell sine erfaringer med gratis skolemåltider i videregående skole. Rapporten «Gratis skolemat i ungdomsskolen» fra FHI inneholdt en kartlegging av skolematorordninger blant ungdomsskoler i Norge og en pilotstudie som vurderte servering av enkle varme måltid i ungdomsskolen (44). Den nasjonale kartleggingen viste at det er vanligst å servere kalde skolemåltider. Samtidig oppga mange skoler å servere havregrynsgrot (44). I pilotstudien ble havregrynsgrot brukt som en enkel varmrett som kunne serveres med hensyn til de vanligste matallergier og matintoleranser, for henholdsvis gluten og laktose (44). I Rogaland viser en evaluering av gratis skolefrokost i videregående skoler at det primært blir servert grot. I tillegg var maten i ganske stor eller svært stor grad tilberedt med hensyn til matallergi (72). Det kan være utfordrende å sammenlikne innholdet i frokosten i denne studien med andre studier på grunn av ulike modeller for skolemåltider. Videregående skoler i Østfold serverte enkel frokost basert på grovbrød, pålegg, kornblanding samt melk og jus (73). Frokosten var delbetalt av elevene, med økonomisk tilskudd og varierende grad av bruk av skolens egne midler (73). I denne masteroppgaven var det kun en informant som oppga at ledelsen hadde tatt standpunkt om å servere brødmåltid, uten porsjonsbegrensninger. Videre viser funn at kantinepersonalet opplever at innholdet i frokosten påvirkes av økonomisk tilskudd og skoleledelsens standpunkt som gjelder frokostmåltidet. Denne opplevelsen kan knyttes mot eksosystemet i Bronfenbrenners sosialøkologiske utviklingsmodell fordi beslutning om at frokosten finansieres av skolen, indirekte kan ha bidratt til at havregrynsgrot er mest servert under gratis frokost. Samtidig som brødmåltid serveres i mindre grad enn tidligere. I tillegg har politiske beslutninger på makrosystemnivå i forbindelse med koronapandemien påvirket kantinepersonalets arbeid og håndtering av gratis frokost. Koronapandemien førte til at kantinepersonalet i større grad serverte havregrynsgrot fremfor frokostbuffet av hensyn til smitteverntiltak, da det var stort behov for å redusere koronasmitte i samfunnet (74).

Kantinepersonalet i denne masteroppgaven la vekt på å ikke kaste mat og delte sine erfaringer med å redusere matsvinn. To informanter opplever at havregrynsgrot ikke gir matsvinn, sammenliknet med å servere brødsiver med pålegg. Noen kantineansatte fortalte at de tar vare på og benytter rester av frukt og brødvarer fra kantinen til gratis frokost. En kvalitativ studie utforsket kantinepersonell og annet personell i skolen sitt perspektiv på matsvinn i et gratis skolefrokostprogram i amerikanske barneskoler (75). Matsvinnet var betydelig, men mange faktorer var knyttet til servering i barneskolen som angikk porsjonsstørrelser og hvordan frukt bør serveres til yngre elever. Det ble likevel pekt på nødvendigheten av å ha

strategier for å håndtere forventet matsvinn i skolematordninger, samt innsats for å benytte matrester på en produktiv måte. Eksempler var å ta vare på mat som kunne serveres senere, for å redusere matavfallet og forbedre skolemåltidsprogrammet både økonomisk og miljømessig (75). Studien anerkjente at utfordringer knyttet til matsvinn kan variere fra et sted til et annet og anbefalte kunnskapsdeling på tvers av skoler for å etablere de beste strategiene (75). Det å være oppmerksom på matsvinn ved gratis skolemåltider er av stor betydning på grunn av nasjonale forpliktelser på makrosystemnivå opp mot FNs bærekraftsmål (76). Selv om matsvinnet i denne masteroppgaven ikke er målt med objektive metoder, kan det tenkes at havregrynsgrøt er en frokostrett som bidrar til mindre svinn enn brødmåltidet på buffet. Dette med bakgrunn i funn i denne masteroppgaven og at FHI omtalte havregrynsgrøt som et bærekraftig måltid, som kan forenkle fokus på matsvinn i sin pilotstudie (44). Fokus på matsvinn er sammen med et kosthold i tråd med Helsedirektoratets kostråd viktig for å redusere negative konsekvenser for klima og miljø (5). Nasjonal faglig retningslinje anbefaler at mattilbudet bør bygge på Helsedirektoratets kostråd (9). Erfaringene kantinepersonalet omtalte viser at å servere havregrynsgrøt kan bidra til å oppfylle anbefalingen om å ta hensyn til elever med matallergi og matintoleranse. I tillegg til anbefalingene om å bruke kornprodukter med mye fiber og etterstrebe miljøvennlig praksis med lite matsvinn samt et mattilbud hvor plantebaserte matvarer er sentralt. Videre kan bruk av fruktrester bidra til å øke den ernæringsmessige kvaliteten på måltidet. Dermed imøtekommes ungdommenes næringsbehov, ettersom ungdom har for lavt inntak av frukt og grønnsaker, vurdert opp mot Helsedirektoratets kostråd (5).

6.1.2 Enkel og rutinebasert frokostprosess

Kantinepersonalet uttrykker at de har rutiner for den praktiske organisering av frokosten, som fungerer godt. De fleste erfarte å bruke en time på å forberede måltidet og at serveringen foregikk før skolestart, basert på når skolebussene ankommer skolen. Det ble også praktisert og ansett som gunstig for elevene ved ungdomsskoler i Trøndelag (77). Koordinering av tidspunkter for gratis frokost og skoletransport kan derfor være et betydningsfullt tiltak for å tilpasse tilbudet til elevene ved skolen.

Kantinepersonalet i denne masteroppgaven oppga at det fungerer fint at elevene spiser i kantinen, men legger til rette for at frokosten kan spises andre steder, fordi noen elever tar maten med seg. Det å legge til rette for bespising andre steder enn i selve kantinen har vist seg å være godt likt blant skoleelever i Trøndelag (51). Opplevelsen av at det fungerer fint å

servere frokosten i kantinen før første undervisningstime står i kontrast til utviklingen i amerikanske skoler. I skoler over hele USA har det i det siste tiåret vært forsøkt å forbedre elevdeltakelsen ved skolefrokostprogrammet (22). Den tradisjonelle måten å servere frokost på i kantinen har gått mot varianter hvor elevene spiser i skolekorridorene, får frokost i klasserommet eller får frokosten servert i første friminutt (22, 23). Slike tiltak har vokst fram som et resultat av lav deltakelse og stigmatisering ved å benytte seg av skolefrokostprogrammet (23, 78). En forskjell her kan tenkes å være knyttet til at skolefrokosten i amerikanske skoler har vært gratis eller prisreduert for elever av familier med inntekt under en viss grense (78). Men det har vist seg at gratis frokost til alle elever er positivt for elevdeltakelse (24). Det å servere frokosten i klasserom, frokost i første friminutt eller en ferdig tilberedt frokost som elevene tar med seg og spiser i skolens korridorer er også positivt assosiert med deltakelse i skolefrokostprogrammet i USA (24). Trolig er faktorer som stigmatisering og alternativ til tradisjonell frokostservering i kantine av mindre betydning i norske videregående skoler, dersom det serveres gratis frokost til samtlige elever. Ifølge nasjonal faglig retningslinje er det dessuten enklere å legge til rette for positive, felles måltidsopplevelser i kantiner, enn i klasserom (9). Det kan derimot ikke utelukkes at overnevnte alternativer til tradisjonell frokostservering kan være nyttig, særlig ved skoler med lav deltakelse.

Tiden som er satt av til bespising for elevene er i tråd med anbefalingen om minimum 20 minutters spisetid i nasjonal faglig retningslinje (9). Ifølge retningslinjen kan trivsel oppnås ved å ivareta måltidets sosiale funksjon ved å sette av nok tid til måltidet (9). Den sosiale interaksjonen under måltidet og tilstrekkelig spisetid har vist seg også å være betydningsfull for elevene (25). Ifølge en finsk studie har spisetiden stor verdi for å oppnå en mindre travel atmosfære ved måltidet (27). En tidligere kartlegging av mat og måltider i videregående skoler i Norge viser at 90% av skolene som deltok satt av 20 minutter til skolemåltidet (10). Dette kan indikere at viktigheten av tilstrekkelig spisetid er godt etablert i de videregående skolene.

At kantinepersonalet i Nordland fylkeskommune opplever havregrynsgrøt som et enkelt måltid å tilberede og servere, kan trolig knyttes både til antallet elever de serverer og deres tilgang på utstyr i kantinen. Da FHI testet ulike skolematorordninger i norske ungdomsskoler ble det poengtert at havregrøt enkelt kan lages i en gryte og dermed krever lite kjøkkenutstyr (44). I denne masteroppgaven mente kantinepersonalet at de har det utstyret de trenger i

arbeidet med gratis frokost. Varmeplater ble trukket fram som uunnværlig under servering for å holde havregrøten varm. I litteraturen er det beskrevet at mangel på riktig utstyr, utstyr som holder maten varm eller eventuelt kjølig, kan skape utfordringer for kantinepersonell under gjennomføring av en skolefrokost (79). I snitt anslo kantinepersonalet at de tilbereder frokost til 60 elever hver dag. De som uttrykte å være fornøyd med antallet elever som spiste frokost, anslo å servere mellom 70-100 stykk per dag. Tidligere norske studier av skolematordninger har ikke gitt faktiske tall på hvor mange som benytter seg av tilbud om gratis skolemat (44). En fersk rapport fra Trøndelag viser at en pilotskole i perioder har hatt opp mot 60 elever som har spist enkel frokost som havregrynsgrøt og knekkebrød med pålegg (80). Denne masteroppgaven har ikke undersøkt kvantitativt hvor mange elever som benytter frokosttilbudet. Estimater må derfor tolkes med forsiktighet, men gir en indikasjon på hvor mange elever kantinepersonalet serverer daglig. Kantinepersonalet mente at denne opptellingen ga oversikt over hvor mye mat som bør tilberedes til frokost. En slik oversikt kan i tillegg fungere som strategi for å motvirke matsvinn (75). I en britisk studie fant de at servering av et varmt måltid fungerte i et omfang som ligner denne masteroppgaven. Likevel ble et varmt måltid mer utfordrende jo flere som serveres (13). Funnene i denne masteroppgaven kan tyde på at havregrynsgrøt er en egnet rett for den praktiske gjennomføringen, med opptil 100 elever servert daglig.

Kantinepersonalet i denne masteroppgaven beskrev at koronapandemien gjorde at de i større grad tilbereder havregrynsgrøt og serverer hver enkelt elev. Det ble uttrykt en opplevelse av at dette bidrar til bedre hygiene og mindre sløsing med mat, sammenliknet med brødfrokost på buffen. Tema hygiene kom opp da det i Trøndelag ble testet ut tre ulike typer lunsjtilbud blant elever i ungdomsskolen (51). Hygienen ved smørelunsj kunne oppleves utilstrekkelig og påvirker elevenes ønske om å forsyne seg i negativ retning (51). Kantinepersonalet har ikke fått tilbakemeldinger fra elever om hygiene ved måltidet, selv under pandemien. Før koronapandemien var det vanlig med selvbetjening av grøt og kun et mindretall serverte grøt til hver enkelt elev i Rogaland (72). Kantinepersonalet i denne masteroppgaven mente at det var flere fordeler ved å servere havregrøten til hver enkelt elev. Derfor var det ønskelig å fortsette med dette framover.

Kantinepersonalets opplevelse av merarbeid var forbundet med bruken av porselen under frokostserveringen, på grunn av den ekstra belastningen og arbeidet som følger sammenliknet med å benytte engangsservice. To informanter som benyttet pappservice i perioder under

korona, påpekte også at dette forenklet arbeidet og bidro til at de sparte tid. Bruken av engangsservise støttes ikke av nasjonal faglig retningslinje, om hvordan en praktisk kan følge anbefalingene om en miljøvennlig praksis (9). Det kan likevel se ut til at kantinepersonalet i denne masteroppgaven mangler kapasitet til å håndtere opprydningsarbeidet og at engangsserviset bidrar til at arbeidet med gratis frokost oppleves å fungere bedre. En kvalitativ studie knyttet til generell kantinedrift i Norge fant også utstrakt bruk av engangsservise fremfor porselen som kantinepersonell opplevde å forenkle logistikk, renhold og oppvask (53). Når ulike skolemåltidsmodeller ble vurdert av Kunnskapsdepartementet, var det kun en modell med ferdig tilberedt mat i emballasje som reduserte behovet for oppvask (36). Likevel ble det poengtert at utstrakt bruk av engangsutstyr har negative konsekvenser for miljøet (36). Innføring av et gratis skolemåltidstilbud til alle elever kan utløse behov for økt bemanning, særlig ved store skoler (13). Resultatene i denne masteroppgaven tyder på at det kan være aktuelt å kartlegge hvilke kantiner som har behov for støtte, dersom utstrakt bruk av engangsservise skal reduseres, for å tilstrebe en miljøvennlig praksis ved servering av skolemåltidet.

6.1.3 Frokostsamarbeidet

Kantinepersonalet opplever både positive og begrensende bidrag for frokosttilbudet relatert til samarbeid med annet personell om gratis frokost. Resultatene tyder på at kantinepersonalet er opptatt av og fornøyd med et felles faglig nettverk, hvor de blant annet kan stille hverandre spørsmål, dele erfaringer og delta på kurs. Det at kantinepersonalet i Nordland uttrykker interesse for et profesjonelt nettverk med faglig påfyll, gjenspeiles i resultatene av en tidligere undersøkelse blant kantinepersonell og skoleledere i videregående skoler i Norge (10). Om lag 50% av ansvarlige for offentlige skolekantiner deltok i kurs, møter eller seminarer innen tema kosthold og/eller hygiene. I overkant av 70% ønsket et slikt tilbud for kompetanseheving (10). Videregående skoler i Norge har hatt utfordringer med å servere mat og drikke i tråd med nasjonal faglig retningslinje. På bakgrunn av dette har Helsedirektoratet anbefalt bruk av kompetansehevende kurs for skolene/kantinene, for å sikre elevene et sunt måltidstilbud (10). Denne masteroppgaven beskriver en opplevelse av at et kantenettverk bidrar til kompetanseheving og kvalitetssikring. En digital plattform ble sett på som nyttig for å dele erfaringer på tvers av skolekantiner i fylket. Det at beslutningstakere og skoledistrikter prioriterer profesjonelle møter og aktiviteter for faglig utvikling for personell involvert i skolematorordninger, ble omtalt som nyttig i en amerikansk studie (55). En slik prioritering gir kantinepersonalet mulighet til å oppmuntre elever til sunne matvalg og styrke

kantinepersonalets rolle (55). Under koronapandemien ble den digitale plattformen benyttet til erfaringsdeling. De kunne forhøre seg med kantinepersonell i andre kantiner om hvordan de løser utfordringer også i forbindelse med koronarestriksjoner. Det viser et potensiale for å aktivt dele beste praksis lokalt. I tråd med Bronfenbrenner sosialøkologiske modell kan det se ut til at samarbeid på mesosystemnivå er av stor betydning for kantinepersonalets erfaringer og opplevelser med et gratis frokosttilbud i videregående skole. Ifølge teorien er ofte nettverksmøter nyttig for å skape godt samarbeid (64). Kantinepersonalets opplevelser av samarbeidet i kantinenettverket kan se ut til å fremme et retningslinjebasert frokosttilbud og er nyttig for erfaringsutveksling på tvers av skolene. Kantinenettverket kan trolig benyttes for å dele ytterligere erfaringer på tvers av kantineene. For eksempel knyttet til å optimalisere arbeidet med å redusere matsvinn under gratis frokost og i møte med fremtidens behov for endringer.

To av kantinepersonalet omtalte i denne masteroppgaven et direkte samarbeid med skolens ledelse via Kantinestyret. Samarbeidet ga kantinepersonalet tilbakemeldinger på arbeidet de gjør med gratis frokost og var viktig for beslutninger som angår frokosttilbudet. En undersøkelse av kantinedrift i videregående skoler, utgitt av Helsedirektoratet, omtalte bruken av kantinegrupper/kantine styre bestående av elever, kantinepersonell og representant fra skolens ledelse (53). Skoler med engasjerte skoleeiere hadde kantinegrupper og deres engasjement så ut til å være betydningsfullt for videreutviklingen av kantineenes generelle drift (53). Ledelsen har stor innflytelse når det kommer til å påvirke ansattes motivasjon, engasjement, organisering og mulighet for samarbeid i en skolemåltidssammenheng (27). Finland har etablert samarbeid mellom rektorer, skoleledelse, lærere, serveringspersonell, elever og deres foreldre. Samarbeidet bidrar til organisering og videreutvikling av skolemåltidstilbudet gjennom et skolematutvalg som vurderer løsninger på eventuelle utfordringer (26). En studie fra Sverige har pekt på manglende samarbeid mellom rektorer og kantinepersonell som ble knyttet til manglende arenaer for å møtes og diskutere utfordringer (81). Videre ble det hevdet at et bedre samarbeid kunne gi muligheter for å skape forståelse for ulike perspektiver mellom yrkesgruppene. Studien påpekte også at lærernes rolle i forbindelse med skolemåltidet ikke så ut til å være tydelig definert og anså god kommunikasjon mellom ulikt personal i skolen å være verdifullt for helheten ved tilbudet (81). Ved skoler i USA har svakheter i kommunikasjon mellom ansatte i skolen og elevene blitt trukket fram som en utfordring ved endringer i skolefrokostprogrammet (79). Flere informanter i denne masteroppgaven som ikke oppga at de hadde et kantine styre, uttrykte

engasjement og frustrasjon samt ønsker knyttet til økonomi og prioriteringer ved gratis frokost. Det kan indikerer at kantinepersonalet opplever et behov for økt samarbeid på mesosystemnivå, tilknyttet skolens ledelse. Ifølge teori kan etablerte møtepunkter mellom yrkesgruppene bidra til å skape tillitt, felles mål, verdier og normer og skape et samarbeid som kan optimalisere gratis frokost som helhet (64). Tall fra 2013 har vist at det i Norge er en mindre andel av skoleledelsen som ukentlig eller månedlig er involvert i det generelle arbeidet med måltider i videregående skole (10). De fleste var involvert noen ganger i året eller sjeldnere. Samtidig var det færre rektorer, enn ansvarlige for kantiner i videregående skole som kjente til nasjonal faglig retningslinje (10). Dette kan ikke direkte knyttes til gratis skolemåltider, men kan sammen med funnene i masteroppgaven understøtte at en slik involvering kan være nyttig også i sammenheng med gratis frokost. Det er også funn i denne masteroppgaven som kan tyde på at samarbeid om frokostordningen på tvers av ulike yrkesgrupper i skolen vil være betydningsfullt for å optimalisere kommunikasjonen om gratis frokost ut til elevene. Bakgrunnen for dette er at halvparten av informantene erfarte at det var utfordringer med å få ut informasjon om gratis frokost og noen ønsket derfor tettere samarbeid med rektor og lærere. Et samarbeid også med lærere i skolen på mesosystemnivå kan være av betydning for tilbudet. En kvalitativ studie fra USA som undersøkte kantinepersonell og andre ansatte i skolen sitt synspunkt på endringer ved skolefrokostmåltidet, påpekte at promotering er en utpreget suksessfaktor for ordningen (79). Et kickoff arrangement ble beskrevet å bidra positivt for det sosiale miljøet, samtidig som tilbudet burde kommuniseres gjennom skoleåret (79). En annen amerikansk studie fant at strategier for å fremme skolemåltidene ikke utnyttes i tilstrekkelig grad. Det gjaldt særlig ved skoler som primært benyttet nyhetsbrev og andre rimelige strategier, fremfor kompetansehevende kurs for kantinepersonalet og smakstester for elevene for å skape oppmerksomhet rundt tilbudet (22). Både tid og penger var barrierer for å utnytte potensialet ved å fremme skolemåltidene (22). I en finsk studie hvor kantinepersonell sin pedagogiske rolle i skolen ble utforsket, ble det nevnt at kantinepersonell informerte elever om skolemåltider direkte i klasserommet (27). Dette kan støtte opp om tanker kantinepersonalet i denne masteroppgaven gjorde seg om å i større grad selv bidra med å informere elevene om frokosten og fordeler ved å ha et eget frokostarrangement for nye elever ved skolen om høsten. I tillegg til at noen informanter mente at det ikke er alle ved skolen som leser informasjonen på intranett eller hjemmesider.

Flere kantinepersonell i denne masteroppgaven samarbeider med elevene og de fleste oppga å ha direkte dialog med dem i hverdagen, noe som gir tilbakemeldinger på tilbudet.

Samarbeidet var i tillegg viktig for å formidle informasjon om frokosttilbudet til elevene og det å kunne ta hensyn til matkultur og elever med matallergi. Elevgruppen fra en britisk studie delte fordeler ved et godt samarbeid med kantinepersonalet, blant annet det å kunne komme med innspill og forslag til skolemåltidet (13). En annen studie som så på samarbeid mellom kantinepersonell og elever, rapporterte at fordelene var knyttet til at elevene kunne komme med tilbakemeldinger og fungere som ambassadører for skolematordningen ovenfor andre elever (82). Likevel mente kantinepersonalet at et tett samarbeid kunne være utfordrende med hensyn til tidsbruk og andre arbeidsoppgaver (82). Det er store variasjoner i Norge knyttet til hvilke hensyn innenfor mattilbudet i skolen som tas ovenfor elever med ulike behov knyttet til deres kultur, religion og helsetilstand (10). Den direkte dialogen med elevene er i tråd med nasjonal faglig anbefaling som skal sikre et attraktivt og sunt måltidstilbud i kantinen i videregående skoler (10). Kantinepersonalet deler at de i samarbeid med elevene serverer havregrynsgrøt, mens noen elever ønsker frokost i form av brødmåltid. En tidligere masteroppgave knyttet til gratis frokost i Nordland Fylkeskommune fant at elever ved to skoler ikke var begeistret for havregrynsgrøt en fast dag i uken (17). Elevene mente at havregrøten førte til dårligere oppmøte og at det var det øvrige tilbudet med brød, pålegg og ulik drikke som bidro til tilbudets popularitet (17). I en pilotstudie der det ble servert varme lunsjretter på ungdomsskolen, blant annet havregrøt med rørte skogsbær og diverse tilbehør, viser resultatet at havregrøt var godt likt blant elevene (44). Mens i Trøndelag var det smørelunsj med bagetter som var populært blant ungdomsskoleelever (51). Dette kan tyde på at både havregrynsgrøt og brødmåltid er godt likt blant ungdom i Norge og speiler kantinepersonalets delte opplevelser omkring dette. I forhold til skolefrokost i amerikanske barneskoler har det vært uttalt bekymringer omkring at begrenset variasjon i mattilbudet kan medføre at færre elever benytter tilbudet (83). Å servere ulike retter har også blitt sett på som en mulighet for at skolemåltidet treffer flere elever (79). I Nordland fylkeskommune kan det tenkes at bruk av rester av brødvarer og brødmåltid enkelte dager i uken er med på å skape en viss variasjon i frokosttilbudet, men ettersom studien ikke har vurdert elevenes perspektiv er det ikke mulig å si noe om det påvirker i hvilken grad de benytter frokosttilbudet.

6.1.4 Sunn og trivelig frokost

Resultatene i denne masteroppgaven viste at kantinepersonalet legger vekt på å servere sunn frokost. Flere mente havregrynsgrøt er sunt og er fornøyd med frokostretten fordi de

inkluderte frukt eller bær i måltidet. Majoriteten av kantinepersonalet ønsket mer frukt, bær og grønnsaker i frokosten, men opplevde at kostnaden var en årsak til at dette ikke ble benyttet i tilstrekkelig grad. Å inkludere frukt, bær og grønnsaker i måltidet kan heve kvaliteten knyttet opp mot nasjonal faglig retningslinje og videre treffe svakhetene ved kostholdet til ungdom (5). Både i norsk og internasjonal litteratur, har elever ønsket at henholdsvis frukt og grønnsaker hadde en større plass i skolemåltidet (13, 51). I USA erfarte kantinepersonell at det var en suksess å inkludere frukt og grønnsaker i skolemåltidet og mente at dette bidro til å endre elevenes spisevaner også utenfor skolen (84). Gratis frukt og grønnsaker har vist overveldende tilslutning til frukt- og grøntordningen blant videregående elever i Østfold (73). Dette støtter kantinepersonalets opplevelse av at frukt, bær eller grønnsaker bør inkluderes i frokostmåltidet.

I denne masteroppgaven uttrykte halvparten av kantinepersonalet god kjennskap til nasjonal faglig retningslinje. Helsedirektoratets undersøkelse fra 2013 viste at 60% av ansvarlige for kantiner og matboder i videregående skoler hadde kjennskap til retningslinjene (10). På bakgrunn av dette anbefalte Helsedirektoratet videre arbeid med å gjøre retningslinjene kjent i skolen (10). Bruk av retningslinjen kan bidra til et helhetlig arbeid og sikre god ernæringsmessig kvalitet på mattilbudet (9). Mange informanter i denne masteroppgaven mente at havregrynsgrøten er sunn og halvparten av informantene la stor vekt på bruk av melk ved tilberedning av den. Argumentene for å bruke melk handlet om at maten skal smake godt og at havregrøten ble sunnere av å tilberedes med melk. Tilberedning av havregrynsgrøt med melk, fremfor kun vann er i tråd med nasjonal faglig retningslinje om at mat- og drikketilbudet bør bygge på Helsedirektoratets kostråd (9). Bakgrunnen for at måltidet bør bygge på Helsedirektoratets kostråd er at ingen matvarer inneholder alle næringsstoffer, som ungdom har behov for. Et fullverdig måltid foreslås satt sammen av matvarer fra tre grupper, hvorav gruppe en er kornvarer. Gruppe to er grønnsaker, frukt og bær. Gruppe tre inkluderer meieriprodukter, belgfrukter, fisk eller kjøtt (9). Melk i havregrynsgrøten er derfor et bidrag til å oppfylle en fullverdig sammensetning av måltidet som sikrer ernæringsmessig verdi av måltidet.

Kantinepersonalet i denne masteroppgaven beskrev aspekter som de opplever positivt for ordningen med gratis frokost. De fleste oppga at tilbudet treffer elever som ellers ikke ville spist frokost og at en del hybelboere benytter tilbudet og slipper dermed å spise måltidet alene. Dette støttes opp av en rapport fra Nord-Trøndelag, i rapporten står det at noen skoler benytter kantinen aktivt og bevisst for å fremme gode kostvaner og at gratis frokost i stor grad

var benyttet av hybelboere ved den videregående skolen i Levanger (77). Det indikere at hybelboere kan være en særlig aktuell målgruppe ved noen videregående skoler og at det blir sett på som positivt at gratis frokost treffer denne gruppen. I denne masteroppgaven ser det ut til at den sosiale arenaen som kantinepersonalet opplever å skape under frokosten, samt kontakten de får med elevene, bidrar positivt til frokosttilbudet. Kantinepersonalet knyttet sin tilstedeværelse i frokostordningen til det å se den enkelte eleven og at de bidrar til trivsel. Noen mente at elevene får en god start på dagen og enkelte mente at deres tilstedeværelse kunne bidra til å forebygge mobbing i skolen. I den finske studien som utforsket kantinepersonalets pedagogiske rolle i skolen, ble muligheten for at kantinepersonalet kan være den ene trygge voksenpersonen som elever kan henvende seg til nevnt. Eksempelet var knyttet til mobbing i skolen (27). Uformell voksenkontakt har vist seg å være betydningsfullt for elevene og det settes pris på den sosiale tilhørigheten som skapes i skolen ved en skolefrokost (73). Basert på funn i denne masteroppgaven kan gratis frokost og kantinepersonalet i seg selv bidra til å oppfylle anbefalingen i nasjonal faglig retningslinje om å tilrettelegge for sosialt samvær og trivsel.

6.2 Metodediskusjon

I denne masteroppgaven var hensikten å få økt innsikt i kantinepersonell sine erfaringer og opplevelser med et gratis frokosttilbud for elever i videregående skole. Kvalitativ forskning har sin styrke i å være en vitenskapelig tilnærming som tar høyde for at individet befinner seg i en sosiokulturell sammenheng (61). Gjennom systematisk arbeid kan metoden bidra til å utforske helhetsperspektivet, vise nyanser og subjektive erfaringer. Videre kan metoden bidra til at forståelsen av sosiale fenomener økes etter kontakt med informantene (67). Det er ønskelig at funnen gir innsikt som er nyttig for andre i lignende sammenhenger (61).

Svakhetene ved kvalitativ metode er at den ikke egner seg for å beskrive utbredelsen av funn, effekter av tiltak som gratis frokost og gi statistisk generalisering (67). Målet med kvalitativ forskning er derfor ikke å generalisere funn, som ved kvantitativ forskning. Hensikten er der imot å beskrive hvilken rekkevidde og hvilke begrensninger funnene har (61).

I denne masteroppgaven var det en styrke å benytte fenomenologisk tilnærming fordi det er ønskelig med erfaringer og opplevelser hos kantinepersonell om gratis frokost i videregående skole. Åtte informanter deltok i denne masteroppgaven og ga et rikt datamateriale som var en god forutsetning for analysen og muligheten for å dybden på fenomener.

Forforståelsen kan beskrives som en bagasje av erfaringer samt faglig perspektiv som forskeren har med seg inn i prosjektet (61). Dette kan ha påvirket valg som er gjort underveis i arbeidet med masteroppgaven og er derfor nødvendig å gjøre tydelig. Som mastergradsstudent i klinisk ernæring bærer jeg med meg kunnskap om kosthold og helse, samt et engasjement for kostholdsvaner knyttet til å forebygge utvikling av klinisk sykdom, inn i denne masteroppgaven. Jeg har over flere år jobbet med undervisning i videregående skole. Min interesse for potensialet ved gratis frokost opp mot ungdoms matvaner og mulighet for at deres kosthold blir mer i tråd med Helsedirektoratet kostråd, ble derfor vekket. Min bakgrunn har derfor vært med på å forme hensikten med studien og det kan ikke utelukkes at forforståelsen kan ha forurenset analyseprosessen, resultatene og tolkningene. Disse forutsetningene kan være gunstig, men også til ulempe. Derfor vil det i den forbindelse være viktig å stille seg åpen for det som ligger i datamaterialet (61).

6.2.1 Reliabilitet

Reliabilitet handler om studiens troverdighet eller pålitelighet (68). Thagaard knytter reliabilitet til om studien utføres på en tillitvekkende måte. Ettersom en ikke kan replikere resultatene av forskning med kvalitativ metode, er det av større betydning å formidle utviklingen av data. For å styrke påliteligheten ble det i denne masteroppgaven lagt stor vekt på å formidle metoden grundig. Dette bidrar ifølge Thagaard til at utenforstående kan vurdere den trinnvise forskningsprosessen som er utført (67). Reliabilitet er særlig aktuell å vurdere opp mot intervju, transkribering og analysemetode (68).

I denne masteroppgaven ble semistrukturert intervju av informantene benyttet. Ettersom semistrukturert intervju åpner for bruk av oppfølgingsspørsmål og følge retningen intervjuet tar, er det ikke mulig å garantere at andre forskere kan fremskaffe et identisk resultat, dersom studien utføres på et annet tidspunkt. Ettersom masteroppgaven ble utført under koronapandemien kan dette også ha påvirket resultatene. I intervjuguiden ble det i stor grad benyttet åpne spørsmål, men det var innslag av ledende spørsmål. Dette kan bidra til å styrke reliabiliteten (68). Ifølge Kvale og Brinkmann er det trolig slik at ledende spørsmål benyttes i for liten grad, ettersom de kan være nyttig for å teste konsistensen i uttalelser og verifisere fortolkninger, samtidig som det kan lede intervjuet i retningen av ny kunnskap (68). Det å transkribere intervjuene selv, etter en bestemt metodikk som ble beskrevet i metodekapittelet, bidro til å bli bedre kjent med materialet, sammenliknet med at en annen forsker skulle gjort transkriberingen. Dette kan styrke pålitelighet av den påfølgende analysen (61). Videre ble

STC benyttet som analysemetode, metoden består av fire trinn som gir en systematisk fremgangsmetode. Denne ble også grundig beskrevet underveis (delkapittel 4.11.1 - 4.11.4). Dersom flere forskere samarbeider i forskningsprosjekter, omtales dette å styrke studiens reliabilitet fordi det gir mulighet til økt konfrontasjon og se materialet med ulike øyne (67). På grunn av masteroppgavens natur har ikke flere forskere vært involvert i de valgene som er gjort underveis i studien og forskerens posisjon er derfor godt redegjort for.

6.2.2 Validitet

Validitet av studien handler om i hvilken grad metoden som ble benyttet var egnet for å undersøke det som studien var tenkt å undersøke, eller reflekterte de fenomen som var ønskelig å vite mer om (68). Validering er derfor aktuelt gjennom hele forskningsprosessen (68). Det skilles gjerne mellom intern- og ekstern validitet (61).

Intern validitet knyttes til hvor relevant fremgangsmåten gjennom bruk av verktøy og metode var for masteroppgaven. Den interne validiteten styrkes derfor av metoden og verktøyenes relevans for sitt formål (67). For denne masteroppgaven var semistrukturert individualintervju et gunstig valg for å få fram den enkeltes erfaringer og meninger, uten påvirkning fra annet kantinepersonell, som kunne forekommet i et eventuelt fokusgruppeintervju. Det ble gjort et grundig forarbeid med intervjuguide og pilotintervjuer før datainnsamling, samt justering av intervjuguiden (61). Justering av intervjuguiden var nyttig ettersom inspirasjonen var hentet fra tidligere intervjuguiden, som var benyttet med et litt annet perspektiv. Dette har bidratt til å styrke den interne validitet, fordi en god pekepinn på hva som er ønskelig å få fram i studien kan bidra til å hindre innsamling av tilfeldige data (66). Intervjuguiden som ble benyttet til intervjuene var utformet i stor grad med åpne spørsmål og ble bygget opp med hensikt om at informanten skulle kunne dele sine erfaringer og opplevelser om gratis frokost, uten for store grad av føringer i intervjuet. Dersom informantene gir generelle svar om hvordan situasjonen burde være, kan det knyttes til at informanten deler informasjon som de tror at forskeren forventer (61). Opplevelsen av besvarelsene var der imot knyttet til spontane historier. De spontane historiene kan vise at informantenes egne erfaringer kom fram under intervjuet og viser til intervjuets spesifisitet (68). Transkriberingen av intervjuene ble gjort etter en ensartet prosedyre, relativt raskt etter intervjuene. Første transkripsjon ble gjort senest dagen etter intervjuet var gjennomført, likevel ikke rett etter gjennomført intervju, men notater og båndopptaker har vært gunstig for å bevare sentral informasjon relevant for resultatene. Fordelen ved at forskeren selv utfører transkripsjonen, er muligheten til å minimere

usikkerheter knyttet til opptaket og det kan styrke validiteten av analyse materialet (61). Det kan diskuteres om kvalitativ metodes rom for fleksibilitet og justering underveis ble fullt ut utnyttet. Dette skyldes at datainnsamlingen ble gjort over en relativt kort tidsperiode og transkribering ble prioritert fremfor foreløpige analyser. Dette kan ha begrenset muligheten til å skaffe økt innsikt i hvilke retningsvalg som kunne vært tatt underveis. Likevel er trinnene i analysemetoden fulgt, og de har bidratt til at analyseprosessen var både konkret og oversiktlig. Flere funn var uventet, for eksempel at havregrynsgrøt oppleves å bidra til en velfungerende gratis frokost for kantinepersonalet i de videregående skolene. Det var også uventet å få innsikt i at deres rolle som kantinepersonell under gratis frokost opplevdes sterkt å bidra positivt til gratis frokost, gjennom å skape trivsel og se den enkelte eleven. Slike overraskelser i materialet kan vise seg på grunn av at forskeren setter egen forforståelse til side (61).

Ekstern validitet er et begrep nært knyttet til overførbarhet og studiens kontekst (61). Overførbarhet er påvirket av i hvilken grad utvalget ga et rikt og variert materiale som muliggjorde å se problemstillingen fra ulike sider (61). I denne sammenheng var det særlig nyttig at det ble gjort et strategisk utvalg ved hjelp til rekruttering fra Nordland Fylkeskommune som hadde god kjennskap til personalet, dermed var det mulig å få et utvalg med god informasjonsstyrke, nok til å belyse ulike perspektiver av gratis frokost i videregående skole. Et tilfeldig utvalg som en kjenner fra kvantitative metoder vil gjerne være en ulempe for å skape et nyansert og rikt materiale (61).

Denne masteroppgaven omtaler ulike aspekter ved gratis frokost som er betydningsfulle for kantinepersonalet. Funnene kan være aktuelle for andre skoler, skoleeier og skoleledere i Norge som ønsker å tilby skolemåltid til elever. Funnene kan også være nyttig for de som allerede tilbyr frokost og har andre modeller for skolemåltidet. Ved å formidle perspektivet til kantinepersonell, kan studien videre være aktuell for myndighetene og beslutningstakere med ansvar for gjennomføring av frokostordning i videregående skole. Teorien i masteroppgaven har til hensikt å løfte resultatene i et perspektiv av samarbeid og dermed kan masteroppgaven i tillegg til skoleeier, skoleleder, politikere og fylkeskommunalt ansatte, være nyttig for andre yrkesgrupper i skolen. Masteroppgaven bidrar med ny, vitenskapelig kunnskap som vil være relevant i lengre tid framover på grunn av den politiske aktualiteten med gradvis innføring av et sunt, enkelt skolemåltid i Norge.

6.3 Konsekvenser og implikasjoner

Denne masteroppgaven bidrar med å belyse erfaringer ved gratis frokost servert i videregående skole, fra kantinepersonell sitt perspektiv. Dermed kan studien være av betydning for myndigheter og andre beslutningstakere ved innføring av gratis frokost i videregående skoler.

Kantinepersonalet opplevde at den praktiske organiseringen av gratis frokost fungerte godt. Når det gjelder frokostens innhold viser det seg at havregrynsgrøt av flere grunner bør anerkjennes som et akseptabelt skolemåltid. Havregrynsgrøt bidro til at organiseringen av gratis frokost ble forenklet for kantinepersonell. Videre kan havregrynsgrøt ved å følge nasjonal faglig retningslinje være en fullverdig frokost for elevene.

Masteroppgaven avdekket også andre forhold som kan være av betydning for videre praksis. Kantinepersonalet anså det som en ulempe at det ikke er et større samarbeid i skolen knyttet til å formidle at tilbudet om gratis frokost eksisterer, dette gjaldt særlig blant kantinepersonell som opplevde lav elevdeltakelse i frokostmåltidet. Forhold rundt økonomi og ressurser engasjerte kantinepersonalet. Økt samarbeid knyttet til gratis frokost mellom ulike ansattgrupper og skolens ledelse kan være av betydning for et helhetlig arbeid med skolemåltidet, skape felles mål og verdier i arbeidet, i tråd med Bronfenbrenners sosialøkologiske utviklingsmodell. I tillegg er samarbeid og dialog med elever viktig for kantinepersonalet og bør legges til rette for ettersom tilbudet i større grad kan tilpasses ved matallergi, matintoleranser eller ved kulturelle behov. Betydningen av samarbeid på mesosystemnivå kan også knyttes til kantinepersonalets erfaringer og opplevelser med kantinenettverk for kompetanseheving og digitale plattformer for samarbeid og erfaringsutveksling. Ved innføring av gratis skolemåltider kan et slikt samarbeid på tvers av kantiner være aktuelt å innføre på fylkeskommunalt og eventuelt nasjonalt nivå og kan ha et potensiale for å øke kjennskapen til nasjonal faglig retningslinje.

Denne masteroppgaven kan være et bidrag for å fremme videre forskning på skolemåltider. I videre studier kunne det vært aktuelt å sett nærmere på kantinepersonalet rolle i skolemiljøet og hvordan de kan bidra til økt trivsel fra et elevperspektiv. I tillegg kan det i videre forskning være interessant å se nærmere på oppslutning ved skolemåltider og vurdere elevers perspektiv på barrierer for å benytte seg av et tilbud om gratis frokost i videregående skole. Ikke minst vil det å utføre studier som ser på kortidseffekter og effekter på lengre sikt av et gratis frokostmåltid være av stor interesse.

7 Konklusjon

Problemstillingen i denne masteroppgaven er hvilke erfaringer og opplevelser kantinepersonell har med et gratis frokosttilbud til elever i videregående skole. Funnene i masteroppgaven viser at kantinepersonalet opplever havregrynsgrøt som en egnet rett å servere grunnet et enkelt for- og serveringsarbeid samt at de erfarer lite matsvinn knyttet til serveringen. Kantinepersonalet opplever at etablerte rutiner og tilgang på utstyr i arbeidet bidrar til en velfungerende gratis frokost servert i kantinen før skolestart. Samspillet mellom den ansatte i kantinen og andre grupper på mesosystemnivå som rektor, skolens ledelse, elever og kantinepersonell fra andre kantiner virker til å være av stor betydning i arbeidet med gratis frokost. Det vises ved de begrensinger kantinepersonalet opplever vedrørende manglende kapasitet til å håndtere oppvask og ønske om økt samarbeid med rektor, skolens ledelse og lærere for å formidle informasjon og øke oppmerksomheten omkring gratis frokost i skolen. Det er flere positive bidrag til gratis frokost. Det ene er kantinepersonalet opplever at en direkte dialog med elevene gir mulighet til å få tilbakemeldinger og at de kan tilpasse måltidet ved matallergi eller av kulturelle hensyn til elevene. Det andre er et kantenettverk og en digital plattform for kompetanseheving og erfaringsutveksling som resulterer i at kantinepersonell på tvers av kantiner i fylket kan ha fokus på nasjonal faglig retningslinje og dele beste praksis i perioder med behov for endring. Fra kantinepersonalets perspektiv er det sentralt at havregrynsgrøt tilberedes med melk. Samt at frokostmåltidet serveres med frukt, bær eller grønnsaker, men flere opplever at kostnaden begrenser muligheten til å tilby dette i tilstrekkelig grad. Kantinepersonalet erfarer at gratis frokost gir dem mulighet til å se den enkelte eleven. De opplever å ha en viktig rolle under frokostmåltidet ved å skape et sosialt og trivelig miljø for elevene som bidrar positivt til gratis frokost.

Referanseliste

1. Swinburn BA, Kraak VI, Allender S, Atkins VJ, Baker PI, Bogard JR, et al. The Global Syndemic of Obesity, Undernutrition, and Climate Change: The Lancet Commission report. *The Lancet*. 2019;393(10173):791-846.
2. Guthrie JF, Buzby JC. Several strategies may lower plate waste in school feeding programs. *Food Review*. 2002;25(2):36-42.
3. Engeset D, Torheim LE, Øverby NC. *Samfunnsnæring*. Oslo: Universitetsforlaget; 2019.
4. Ober P, Sobek C, Stein N, Spielau U, Abel S, Kiess W, et al. And yet again: having breakfast is positively associated with lower bmi and healthier general eating behavior in schoolchildren. *Nutrients*. 2021;13(4):1351.
5. Departementene. Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold (2017-2021) [Internett]. Helse- og omsorgsdepartementet; februar 2017 [hentet 13. april 2021]. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/fab53cd681b247bfa8c03a3767c75e66/handlingsplan_kosthold_2017-2021.pdf.
6. Folkehelseinstituttet. Ti store folkehelseutfordringer i Norge. Hva sier analyse av sykdomsbyrde? [Internett]. Folkehelseinstituttet; 10. august 2018 [hentet 10. mars 2022]. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2019/ti-store-folkehelseutfordringer-notat-2019.pdf>.
7. World Health Organization EUROPE. Food and nutrition policy for schools. A tool for the development of school nutrition programmes in the European Region [Internett]. København: WHO Regional Office for Europe; 2006 [hentet 01. mars 2022]. Tilgjengelig fra: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/107797/E89501.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
8. Departementene. #Ungdomshelse - regjeringens strategi for ungdomshelse 2016-2021 [Internett]. Helse- og omsorgsdepartementet; juni 2016 [hentet 24. februar 2022]. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/838b18a31b0e4b31bbfa61336560f269/ungdomshelsestrategi_2016.pdf.
9. Helsedirektoratet. Nasjonal faglig retningslinje for mat og måltider i skolen. Del 3: Videregående skole [Internett]. Oslo: Helsedirektoratet; 2015 [hentet 28. januar 2022]. Tilgjengelig fra: https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/mat-og-maltider-i-skolen/dokumenter-mat-og-maltider-i-skolen/mat-og-maltider-videregaende-skole-nfr-bokmal.pdf/_attachment/inline/58304878-7160-4fc4-b25c-1052a29327a3:7066e246e08bf2905880cdd31a9d2279492ac046/mat-og-maltider-videregaende-skole-nfr-bokmal.pdf.
10. Staib M, Bjelland M, Lien N. Mat og måltider i videregående skole. En kvantitativ landsdekkende undersøkelse blant kontaktlærere, skoleledere og ansvarlige for kantine/matbod. Oslo: Helsedirektoratet; 2013. IS-2136.
11. Nelson M, Lowes K, Hwang V. The contribution of school meals to food consumption and nutrient intakes of young people aged 4-18 years in England. *Public Health Nutr*. 2007;10(7):652-62.
12. Moore S, Murphy S, Tapper K, Moore L. From policy to plate: Barriers to implementing healthy eating policies in primary schools in Wales. *Health Policy*. 2010;94(3):239-45.
13. Day RE, Sahota P, Christian MS, Cocks K. A qualitative study exploring pupil and school staff perceptions of school meal provision in England. *Br J Nutr*. 2015;114(9):1504-14.

14. Regjeringen. Hurdalsplattformen. For en regjering utgått fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet 2021-2025 [Internett]. Regjeringen; 2021 [hentet 01. september 2021]. Tilgjengelig fra:
https://res.cloudinary.com/arbeiderpartiet/image/upload/v1/ievv_filestore/43b0da86f86a4e4bb1a8619f13de9da9afe348b29bf24fc8a319ed9b02dd284e.
15. Helsedirektoratet. Ti tiltak for å redusere sykdomsbyrden og bedre folkehelsen. Oslo: Helsedirektoratet; 2018. IS-2810.
16. Cohen JFW, Hecht AA, McLoughlin GM, Turner L, Schwartz MB. Universal School Meals and Associations with Student Participation, Attendance, Academic Performance, Diet Quality, Food Security, and Body Mass Index: A Systematic Review. *Nutrients*. 2021;13(3):911.
17. Brathaug L. Gratis frokosttilbud i videregående skole - betydning for kostholdsvaner og trivsel [masteroppgave]. Bergen: Høgskulen i Bergen; 2016.
18. Metcalfe JJ, Ellison B, Hamdi N, Richardson R, Prescott MP. A systematic review of school meal nudge interventions to improve youth food behaviors. *Int J Behav Nutr Phys Act*. 2020;17(1):77.
19. World Food Programme. State of School Feeding Worldwide 2020 [Internett]. Rome: World Food Programme; februar 2021[hentet 01. april 2022]. Tilgjengelig fra:
https://docs.wfp.org/api/documents/WFP0000123923/download/?_ga=2.53076328.1781127664.1650272122-1502106270.1650272122.
20. Hopkins LC, Gunther C. A Historical Review of Changes in Nutrition Standards of USDA Child Meal Programs Relative to Research Findings on the Nutritional Adequacy of Program Meals and the Diet and Nutritional Health of Participants: Implications for Future Research and the Summer Food Service Program. *Nutrients*. 2015;7(12):10145-10167.
21. Lucas PJ, Patterson E, Sacks G, Billich N, Evans CEL. Preschool and School Meal Policies: An Overview of What We Know about Regulation, Implementation, and Impact on Diet in the UK, Sweden, and Australia. *Nutrients*. 2017;9(7):736.
22. Calvert HG, Ohri-Vachaspati P, McQuilkin M, Boedeker P, Turner L. Prevalence of Evidence-Based School Meal Practices and Associations with Reported Food Waste across a National Sample of US Elementary Schools. *Int J Environ Res Public Health*. 2021;18(16).
23. Krueger EB, Eggett DL, Stokes N. Teacher Perceptions and Preferences for 5 School Breakfast Program Models. *J Nutr Educ Behav*. 2018;50(8):788-94.
24. Soldavini J, Ammerman AS. Serving Breakfast Free to All Students and Type of Breakfast Serving Model Are Associated with Participation in the School Breakfast Program. *J Acad Nutr Diet*. 2019;119(7):1142-1149.
25. Sahota P, Woodward J, Molinari R, Pike J. Factors influencing take-up of free school meals in primary- and secondary-school children in England. *Public Health Nutr*. 2014;17(6):1271-9.
26. Pellikka K, Manninen M, Taivalma S-L. School Meals for All. School feeding: investment in effective learning - Case Finland [Internett]. Helsinki: Ministry for Foreign Affairs of Finland and Finnish National Agency for Education; 2019 [hentet 03. mars 2022]. Tilgjengelig fra:
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/um_casestudyfinland_schoolfeeding_june2019_netsti.pdf.
27. Lintukangas S. Kouluruokailuhenkilöstö matkalla kasvattajaksi (School catering staff to act as educators in comprehensive schools - in Finnish, summary in English) [doktorgradsavhandling]. Helsinki: University of Helsinki; 2009.
28. SkolmatSverige. Skolemat i Sverige sedan långt tillbaka [Internett]. Stockholm: SkolmatSverige; udatert [hentet 11. april 2022]. Tilgjengelig fra:
<https://www.skolmatsverige.se/om-oss/skolmatens-historia>.

29. Lundborg P, Rooth D-O, Alex-Petersen J. Long-Term Effects of Childhood Nutrition: Evidence from a School Lunch Reform. *The Review of Economic Studies*. 2022;89(2):876-908.
30. Eriksson E, Barbieri HE. Fakta om offentlige måltider 2021. Kartlegging av måltider i kommunalt drivna förskolor, skolor och omsorgsverksamheter. Uppsala: Livsmedelverket; 2022. L 2022 nr 01.
31. Waling M, Olafsdottir AS, Lagström H, Wergedahl H, Jonsson B, Olsson C, et al. . School meal provision, health, and cognitive function in a Nordic setting - the ProMeal-study: description of methodology and the Nordic context. *Food Nutr Res*. 2016;60:30468.
32. Juniusdottir R, Hörnell A, Gunnarsdottir I, Lagstrom H, Waling M, Olsson C, et al. Composition of School Meals in Sweden, Finland, and Iceland: Official Guidelines and Comparison With Practice and Availability. *J Sch Health*. 2018;88(10):744-53.
33. Bere E, Stea TH. Editorial: School food provided for free. *Scand J Public Health*. 2017;45(1):1-2.
34. Damsgaard CT, Dalskov S-M, Petersen RA, Sørensen LB, Mølgaard C, Biloft-Jensen A, et al. Design of the OPUS School Meal Study: A randomised controlled trial assessing the impact of serving school meals based on the New Nordic Diet. *Scand J Public Health*. 2012;40(8):693-703.
35. Andersen R, Biloft-Jensen A, Christensen T, Andersen EW, Ege M, Thorsen AV, et al. Dietary effects of introducing school meals based on the New Nordic Diet - a randomised controlled trial in Danish children. The OPUS School Meal Study. *Br J Nutr*. 2014;111(11):1967-76.
36. Kunnskapsdepartementet. Skolemåltidet i grunnskolen - kunnskapsgrunnlag, nytte- og kostnadsvirkninger og vurderinger av ulike skolemåltidsmodeller [Internett]. Kunnskapsdepartementet; juni 2006 [hentet 07. oktober 2021]. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/kd/rap/2006/0008/ddd/pdfv/284882-skolemaltid_26.06.06.pdf.
37. Lov om folkehelsearbeid (folkehelseloven). LOV-2011-06-24-29 [hentet 03. mars 2022]. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-29?q=folkehelsearbeid>.
38. Meld. St. 19 (2018-2019) Folkehelsemeldinga. Gode liv i et trygt samfunn. Det kongelige helse- og omsorgsdepartement; 2019.
39. Vik FN, Næss IK, Heslien KEP, Øverby NC. Possible effects of a free, healthy school meal on overall meal frequency among 10-12-year-olds in Norway: the School Meal Project. *BMC Res Notes*. 2019;12(1):382.
40. Ask AS, Hernes S, Aarek I, Johannessen G, Haugen M. Changes in dietary pattern in 15 year old adolescents following a 4 month dietary intervention with school breakfast--a pilot study. *Nutr J*. 2006;5:33.
41. Illøkken KE, Bere E, Øverby NC, Høiland R, Petersson KO, Vik FN. Intervention study on school meal habits in Norwegian 10–12-year-old children. *Scand J Public Health*. 2017;45(5):485-491.
42. Ask AS, Hernes S, Aarek I, Vik F, Brodahl C, Haugen M. Serving of free school lunch to secondary-school pupils - a pilot study with health implications. *Public Health Nutr*. 2010;13(2):238-44.
43. Federici RA, Gjerustad C, Vaagland K, Larsen EH, Rønsen E, Hovdehaugen E. Spørsmål til Skole-Norge våren 2017. Analyser og resultater fra Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse til skoler og skoleeiere. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU); 2017.
44. Kolve CS, Helleve A, Bere E. Gratis skolemat i ungdomsskolen– nasjonal kartlegging av skolematordninger og utprøving av en enkel modell med et varmt måltid [Internett]. Oslo:

- Folkehelseinstituttet, 2022. [hentet 03. mars 2022]. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/contentassets/4501ae5a9bf64805a68ca8ca00ceb18e/rapport-gratis-skolemat-i-ungdomsskolen.pdf>.
45. Prestbakmo MH. Experiences with organizing school food programs in Norwegian Lower Secondary Schools - a qualitative study [masteroppgave]. Oslo: Oslo metropolitan university; 2020.
 46. Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). LOV-1998-07-17-61 [hentet 03. mars 2022]. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>.
 47. Arntzen A, Bøe T, Dahl E, Drange N, Eikemo TA, Elstad JI, et al. anbefalte tiltak mot sosial ulikhet i helse. Oslo: Helsedirektoratet; 2018. IS-2749.
 48. Torheim LE, Løvhaug AL, Huseby CS, Terragni L, Henjum S, Roos G. Sunnere matomgivelser i Norge. Vurdering av gjeldende politikk og anbefalinger for videre innsats. Food-EPI 2020 [Internett]. Oslo: OsloMet – storbyuniversitetet; september 2020 [hentet 04. mai 2022]. Tilgjengelig fra: <https://uni.oslomet.no/se/medier/food-epi-rapporten/>.
 49. Samdal O, Mathisen FKS, Torsheim T, Diseth ÅR, Fismen A-S, Larsen T, et al. Helse og trivsel blant barn og unge. Resultater fra den landsrepresentative spørreundersøkelsen «Helsevaner blant skoleelever. En WHO-undersøkelse i flere land». Bergen: Universitetet i Bergen; 2016. HEMIL-rapport 1/2016.
 50. Hansen LB, Myhre JB, Johansen AMW, Paulsen MM, Andersen LF. UNGKOST 3. Landsomfattende kostholdsundersøkelse blant elever i 4.- og 8. klasse i Norge, 2015 [Internett]. Oslo: Folkehelseinstituttet; juni 2016 [hentet 24. mars 2022]. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2016/ungkost-rapport-24.06.16.pdf>.
 51. Bjørndal B, Fossgard E, Aadland EK. Matpakkelunsj, smørelunsj eller varmlunsj? Ungdomsskoleelevers erfaringer og oppfatninger av ulike skolemåltidsordninger. Bergen: Høgskulen på Vestlandet; 2020. HVL-rapport nr.7.
 52. Haug E, Robson-Wold C, Helland T, Jåstad A, Torsheim T, Fismen A-S, et al. Barn og unges helse og trivsel: Forekomst og sosial ulikhet i Norge og Norden. Bergen: Universitetet i Bergen; 2020. HEMIL-rapport 2020.
 53. Holthe A, Fossgard E, Wergedahl H. Kantinedrift i videregående skole - En kvalitativ studie. Oslo: Helsedirektoratet; 2013. IS-2133.
 54. Bjelland M, Klepp K-I. Skolemåltidet og fysisk aktivitet i videregående skole. En undersøkelse om skolemåltidsordningen, kantinedrift og tilrettelegging for fysisk aktivitet blant landets videregående skoler [Internett]. Oslo: Universitetet i Oslo; 2000 [hentet 15. mars 2022]. Tilgjengelig fra: <https://docplayer.me/3428611-Skolemaltidet-og-fysisk-aktivitet-i-videregaende-skole.html>.
 55. Gabrielyan G, Hanks DS, Hoy K, Just DR, Wansink B. Who's adopting the smarter lunchroom approach? Individual characteristics of innovative food service directors. Eval Program Plann. 2017;60:72-80.
 56. Telemark fylkeskommune. Liv og røre i Telemark - Veileder [Internett]. Skien: Telemark fylkeskommune; 2018 [oppdatert 22. mai. 2018; hentet 2. april 2022]. Tilgjengelig fra: https://www.bamble.kommune.no/globalassets/organisasjon/skole-og-barnehage/skole/liv-og-rore-i-telemark_veileder_220518_kompr.pdf.
 57. Colombo PE, Elinder LS, Patterson E, Parlesak A, Lindroos AK, Andermo S. Barriers and facilitators to successful implementation of sustainable school meals: a qualitative study of the OPTIMATtm-intervention. Int J Behav Nutr Phys Act. 2021;18(1):89.
 58. Nordland Fylkeskommune. Kilder til livskvalitet. Regional folkehelseplan Nordland 2018-2025 (Kortversjon) [Internett]. Nordland Fylkeskommune: [hentet 16. mars 2022].

- Tilgjengelig fra: https://www.nfk.no/_f/p1/iec730566-0422-46d3-afcb-0fcd277a2ce8/regional-folkehelseplan-nordland-kilder-til-livskvalitet.pdf.
59. Nasjonalt senter for mat, helse og fysisk aktivitet. Gratis frokost i Nordland – betydning for kostholdsvaner og trivsel [Internett]. Bergen: Høgskulen på Vestlandet; 2018 [oppdatert 30. august 2018; hentet 02. mars 2022]. Tilgjengelig fra: <https://mhfa.no/gratis-frokost-i-nordland--betydning-for-kostholdsvaner-og-trivsel>.
 60. Hanssen, M. Gratis frokost: Evaluering. Nordland Fylkeskommune. Polarsirkelen videregående skole; 2013.
 61. Malterud, K. Kvalitative forskningsmetoder for medisin og helsefag. 4. utg. Oslo: Universitetsforlaget; 2017.
 62. Hauge HA M, MB. Helsefremmende arbeid i en brytningstid: Fra monolog til dialog? Bergen: Fagbokforlaget; 2003.
 63. Tudge JRH, Mokrova I, Hatfield BE, Karnik RB. Uses and Misuses of Bronfenbrenner's Bioecological Theory of Human Development. *Journal of Family Theory & Review*. 2009;1(4)198-210.
 64. Fyrand L. Sosialt nettverk. Teori og praksis. 3. utg. Oslo: Universitetsforlaget; 2016.
 65. Gilmour A, Gill S, Loudon G. Perspectives of UK catering staff on adolescents' food choices at school. *Journal of Child Nutrition & management*. 2021;45(1).
 66. Malterud K. Kvalitative metoder i medisinsk forskning - forutsetninger, muligheter og begrensninger. *Tidsskr Nor Lægeforen*. 2002;25(122):2468-72.
 67. Thagaard T. Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitative metoder. 5. utg. Bergen: Fagbokforlaget; 2018.
 68. Kvale S, Brinkmann S. Det kvalitative forskningsintervju. 3. utg. Oslo: Gyldendal akademisk; 2017.
 69. Fossgard E, Holthe A, Wergedahl, H. Mat og måltider i skolefritidsordningen (SFO) En kvalitativ studie. Oslo: Helsedirektoratet; 2013. IS-2134.
 70. Norsk senter for forskningsdata. Hva er personopplysninger [Internett]. Bergen: Norsk senter for forskningsdata; udatert [hentet 15. juni 2021]. Tilgjengelig fra: <https://www.nsd.no/personverntjenester/oppslagsverk-for-personvern-i-forskning/hva-er-personopplysninger>.
 71. Lov om medisinsk og helsefaglig forskning (helseforskningsloven). LOV-2008-06-20-44 [hentet 15. juni 2021]. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-20-44>.
 72. Rogaland Fylkeskommune. Evaluering av ordning med gratis skolefrokost i fylkeskommunale videregående skoler i Rogaland. Rogaland Fylkeskommune; 2020. Rapport nr.1 _APRIL2020.
 73. Bjørnstad E, Torp S. Evaluering av ordning med subsidiert frokost og gratis frukt/grønt ved noen videregående skoler i Østfold. Horten: Østfold Fylkeskommune/Østfoldhelse; 2008. HENÆR-rapport nr: 02/2008.
 74. Helsedirektoratet. Smittevern i videregående skole (covid-19) [Internett]. Oslo: Helsedirektoratet; 20. april 2022 [oppdatert 21. januar 2022; hentet 18. mars 2022] Tilgjengelig fra: <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/smittevern-i-videregaende-skole-covid-19>.
 75. Blondin SA, Djang HC, Metayer N, Anzman-Frasca S, Economos CD. 'It's just so much waste.' A qualitative investigation of food waste in a universal free School Breakfast Program. *Public Health Nutr*. 2015;18(9):1565-77.
 76. FN-sambandet. FNs bærekraftsmål [Internett]. Oslo: FN-sambandet; udatert [oppdatert 18. mars 2022; hentet 23. mars 2022]. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal>.

77. Haugset AS, Nossum G. Skolemåltider i Nord-Trøndelag. En kartlegging av matservering ved grunnskoler, videregående skoler og skolefritidsordninger. Steinkjer: Trøndelag Forskning og Utvikling AS; 2012. 2012:6.
78. Folta SC, Djang HC, Halmo M, Metayer N, Blondin SA, Smith KS, et al. School staff, parent and student perceptions of a Breakfast in the Classroom model during initial implementation. *Public Health Nutr.* 2016;19(9):1696-706.
79. Haesly B, Nanney MS, Coulter S, Fong S, Pratt RJ. Impact on staff of improving access to the school breakfast program: a qualitative study. *J Sch Health.* 2014;84(4):267-74.
80. Ålmo BS, Gystad L. Skolemåltid i Trøndelag [Internett]. Steinkjer: Statsforvalteren i Trøndelag; 7. desember 2021. [hentet 10. mars 2022]. Tilgjengelig fra: <https://www.statsforvalteren.no/contentassets/bc1c057005a74172863e02b7da7aa2c5/rapport-prosjekt-skolemaltid-i-trondelag-2018-2021.pdf>.
81. Berggren L. It's not really about the food, it's about everything else. Pupil, teacher and head teacher experiences of school lunch in Sweden [doktorgradsavhandling]. Umeå: Umeå University; 2021.
82. Askelson NM, Brady P, Ryan G, Meier C, Ortiz C, Scheidel C, et al. Actively Involving Middle School Students in the Implementation of a Pilot of a Behavioral Economics-Based Lunchroom Intervention in Rural Schools. *Health Promot Pract.* 2019;20(5):675-683.
83. Graves A, Haughton B, Jahns L, Fitzhugh E, Jones SJ. Biscuits, sausage, gravy, milk, and orange juice: School breakfast environment in 4 rural Appalachian schools. *Journal of School Health.* 2008;78(4):197-202.
84. Asada Y, Ziemann M, Zatz L, Chriqui J. Successes and Challenges in School Meal Reform: Qualitative Insights From Food Service Directors. *J Sch Health.* 2017;87(8):608-615.

Vedlegg 1: Intervjuguide til kantineanatte på videregående skoler

Før intervju:

- Takk for at du ønsker å delta i masterprosjektet ved å stille til intervju
- Mine spørsmål kan du besvare ut fra egne tanker og meninger. Ingen svar anses å være rett eller galt riktig
- Er det i orden at jeg gjør lydopptak?
- Jeg vil be om at det ikke nevnes navn, med hensyn til anonymitet

Hva inngår i skolens tilbud om gratis frokost til elevene?

1. Kan du fortelle med hva dere serverer under gratis frokost? (mat/drikke/kake)
2. Hvem har innflytelse på, eller bestemmer hvilken mat og drikke som tilbys under gratis frokost?
3. Kan du beskrive hvordan gratis frokost er organisert? (*forberedelser, servering, klokkeslett, argument for tidspunkt, avslutningen og etterarbeid*)
4. Kan du fortelle hvor ofte det serveres frokost?
5. I hvilket tidsrom kan elevene spise frokosten og hvorfor har dere valgt det aktuelle tidsrommet?
6. Har du et inntrykk av hvor frokosten blir spist og hvordan opplever du at det fungerer?
7. Er det etablert ordensregler eller andre forventninger til elevene under gratis frokost (*kuverter, antall*)
8. Husker du et tilfelle der det har vært behov for tilrettelegging av frokosten pga. enkeltelever, kan du fortelle litt om det?

Hva tenker kantinepersonell er et velfungerende gratis frokosttilbud i videregående skole?

9. Hvor mange av elevene spiser gratis frokost gjennom uka?
10. Hva tenker du om måten det kommuniseres omkring tidspunkter, mattilbud og evt. endringer i frokosttilbudet?
11. Hvilke områder ved organiseringen av gratis frokost, føler du fungerer spesielt bra?
12. Hvilke tanker har du omkring fordeler ved gratis frokost?

13. Hvordan opplever du samarbeidet med andre ansattgrupper i skolen, i forbindelse med gratis frokost? (rektor, pedagoger, helsesøster, renhold)
14. Hvilke tanker gjør du deg omkring samarbeid med elevene?
15. Hvordan opplever du deres frokosttilbud, sammenliknet med andre kantiner som har gratis frokost?
16. Hvordan påvirker gratis frokost din arbeidshverdag?

Hva opplever kantinepersonell bidrar positivt til, eller begrenser et tilbud om gratis frokost i videregående skole?

17. Hvordan dekkes utgiftene ved gratis frokost?
18. Hva mener du om skolens satsning på mat og måltid, har du eksempel på en satsning som gratis frokost omfattes av? (*helsefremmende skole, miljøfyrtårn*)
19. Hvordan bedømmer du lokalene deres med hensyn til å organisere gratis frokost? (*bak disk, foran disk, der elevene spiser, arbeidslokalet og lokalet til bespising*)
20. Er det utstyr i arbeidet med gratis frokost, du anser som svært viktig eller uunnværlig?
21. Hvordan opplever du bruken av nasjonale retningslinjer for skolemåltid, i forbindelse med gratis frokost?
22. Kan du fortelle hvilken betydning covid-19 pandemien har hatt for frokostordningen?
23. På hvilken måte opplever du å få brukt din kompetanse, i forbindelse med gratis frokost?
24. Hvilke tanker gjør du deg om gratis frokost i en fremtidig skole?
25. Hvilken opplevelse har du av samarbeidet mellom skolekantinene i fylket, i forbindelse med frokostordningen?
26. Hva mener du skal til for å kunne tilby gratis frokost, fast 5 dager i uken?
27. Kan du si litt om din rolle som kantinepersonell, ut fra egne erfaringer?

Avslutning av intervju:

- Er det noe mer du synes bør komme fram før vi avslutter intervjuet?
- Hvordan opplevde du denne intervjusituasjonen?
- Takk for at du tok deg tid til å delta i intervjuet
- Skulle du ha spørsmål eller kommentarer i etterkant, setter jeg pris på å bli kontaktet.

Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet ”Gratis frokost i videregående skole fra kantinepersonell sitt perspektiv – en kvalitativ studie”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å få en dypere forståelse av gratis skolefrokost gjennom kantinepersonell sine erfaringer og opplevelser av tilbudet til elever i videregående skole. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Dette er en masteroppgave i klinisk ernæring ved UiT Norges arktiske universitet. Formålet med masteroppgaven er å gi innsikt i gratis skolefrokosttilbud og kantinepersonell sine erfaringer med tilbudet på videregående skoler i Nordland Fylkeskommune. Et utvalg ansatte ved kantiner på offentlige skoler i Nordland Fylkeskommune, vil bli intervjuet i denne studien. Problemstillingen er: *«Hvilke erfaringer og opplevelser har kantinepersonell med et gratis skolefrokosttilbud i videregående skole?»*.

Masteroppgaven kan bli brukt til politisk formål, for eksempel å vurdere gratis skolemat i Nordland Fylkeskommune.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

UiT Norges arktiske universitet, Institutt for samfunnsmedisin er ansvarlig for prosjektet. Masteroppgaven gjennomføres i samarbeid med Nordland Fylkeskommune ved Kari Hege Mortensen, fagleder for folkehelse og lokal samfunnsutvikling.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du har fått spørsmål om å delta i denne studien fordi du jobber med gratis frokost i en kantine ved offentlig skole i Nordland Fylkeskommune. Utvalgsprosessen er gjort i samarbeid med fagleder for folkehelse og lokal samfunnsutvikling og Utdanningsavdelingen.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du blir intervjuet av Merete Cecilie Theodorsen, masterstudent i klinisk ernæring. Intervjuets varighet er ca. 45 - 60 minutter. Intervjuet inneholder spørsmål om:

- Hva som inngår i skolens tilbud om gratis frokost til elevene
- Dine tanker omkring hva som er et velfungerende gratis frokosttilbud
- Dine opplevelser av hva som kan bidra positivt til eller begrense et tilbud om gratis frokost i videregående skole

Det blir gjort lydopptak og notater fra intervjuet. Dette slettes ved prosjektslutt og kun endelig masteroppgave kan benyttes til politiske formål.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet.

Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg. Deltakelse i prosjektet vil ikke påvirke ditt forhold til arbeidsplassen/arbeidsgiver. I den ferdige oppgaven vil alle deltakere være anonyme.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Ditt navn og arbeidssted vil ikke fremgå i arbeidsdokument eller i publikasjon. Tilfeldig tall og bokstaver erstatter opprinnelige navn og lagres adskilt fra øvrige data.
- Kun masterstudenten vil ha tilgang til lydopptaket underveis i prosjektet. Ingen personinformasjon tas opp på lydopptaket. Notater underveis i intervju vil ikke inneholde personinformasjon. Notater fra intervju makuleres så snart de er overført til elektronisk arbeidsdokument på universitetets lagringssted.
- Det er utarbeidet en databehandlingsplan for å sikre at lydopptak og øvrig data oppbevares forsvarlig på universitetets server inntil det slettes, ved prosjektslutt.
- Samtykkeskjema oppbevares i låst skap ved universitetet.
- Databehandler som samler inn, bearbeider og lagrer data er: Merete C. Theodorsen

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Når prosjektet avsluttes, vil alle data slettes inkludert lydopptak av intervju. Prosjektet avsluttes etter planen 01.07.2022.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra UiT Norges arktiske universitet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- UiT Norges arktiske universitet ved prosjektansvarlig: Chi Quynh Vo Tlf. 77450496 eller epost: chi.q.vo@uit.no
- Masterstudent: Merete C. Theodorsen tlf. 41436838 eller epost: mth027@uit.no
- Vårt personvernombud: Joakim Bakkevoll epost: personvernombud@uit.no tlf. 77646322 og 97691578 ved UiT Norges arktiske universitet.

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD - Norsk senter for forskningsdata AS på epost: personverntjenester@nsd.no eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Chi Quynh Vo Merete Cecilie Theodorsen
(Forsker/veileder) (Masterstudent)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Gratis frokost i videregående skole fra kantinepersonell sitt perspektiv – en kvalitativ studie*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju som tas opp med diktafon
- oppbevaring av data til prosjektslutt som etter planen er 01.07.2022

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Godkjenning fra NSD

15.07.2021 13:58

Behandlingen av personopplysninger er vurdert av NSD. Vurderingen er:

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 15.07.2021, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 01.07.2022.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger.

Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), og dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

Ved bruk av databehandler (spørreskjemaleverandør, skylagring eller videosamtale) må behandlingen oppfylle kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29. Bruk leverandører som din institusjon har avtale med.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: nsd.no/personverntjenester/fyll-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

